

FAM, GUERRA I PESTA A LA PLANA DE VIC 1374-1376

CARLES PUIGFERRAT I OLIVA

L'article tracta la gran fam de 1374-1367 a la regió de la Plana de Vic. Fou potser la pitjor fam del segle catorze. Tres males collites consecutives causades per una llarga sequera van coincidir amb una nova epidèmia de pesta bubònica, que va atacar la població de la ciutat de Vic i dels seus voltants des de l'estiu de 1374 fins a 1377. Molts habitants van morir. Alhora, Jaume de Mallorca, fill del darrer rei de Mallorca, va reclutar un exèrcit mercenari al sud de França i va passar la frontera l'agost de 1374. L'exèrcit menat per Jaume de Mallorca va devastar la regió de la Plana de Vic al final d'aquest any. Fam, guerra i epidèmies van causar un profund impacte a aquesta regió i a tot Catalunya.

This article deals with the great famine of 1374-1376 in the region of the Plana de Vic. It was perhaps the worst famine of the fourteenth century. Three consecutive bad harvests due to a long drought coincided with a new bubonic plague, which attacked the population of the city of Vic and its environs from summer 1374 until 1377. Many inhabitants died. In the meantime, James of Mallorca, son of the last king of Mallorca, assembled a mercenary army in southern France and crossed the border in August 1374. The army led by James of Mallorca devastated the region of the Plana de Vic at the end of this year. Famine, war and disease caused a deep shock in this area and in the whole of Catalonia.

Introducció*

El 20 de maig del 1378, l'infant Joan, governador general dels regnes i a qui, com a primogènit, el seu pare el rei Pere havia assignat la ciutat de Vic anys abans, amb motiu d'un donatiu de 8.000 sous barcelonesos que la partida reial li havia atorgat, va confirmar els privilegis de la ciutat i va fer concessions especials relatives a les liquidacions de censals i violaris que la ciutat havia venut. En el preàmbul d'aquest document l'infant reconeix l'esforç que suposava el donatiu de la partida reial de Vic, tenint en compte les despeses fetes pocs anys abans en l'obra de valls i murs, la reparació dels molts danys provocats pel pas de l'infant

---

* Sigles que utilitzarem: AEV (Arxiu Episcopal de Vic); ACF (Arxiu de la Cúria Fumada); ACbV (Arxiu del Capbreu de Vic); AMV (Arxiu Municipal de Vic); AV (Arxiu de la Vegueria); C (Cancelleria) i ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó). Aquest article és el resultat d'una investigació duta a terme l'any 1999 en el marc de l'assignatura de doctorat de la Universitat de Barcelona «Vies de transmissió del coneixement alimentari», impartida pel Dr. Antoni Riera.

Jaume de Mallorca amb les seves tropes prop de la ciutat i la carestia de blat que s'havia viscut per disposició divina¹.

La nostra intenció en el present article és estudiar les circumstàncies que descriu aquest document, especialment la gran fam de 1374-1376, una fam que molts historiadors consideren la pitjor de tot el segle XIV. Aquesta fretura de blats va coincidir a la plana de Vic amb dos fets que agreujaren aquella conjuntura difícil: un important rebrot de la pesta i el pas per la vegueria de les companyies franceses manades per l'infant Jaume de Mallorca. La fam, la guerra i la pesta provocaren un dels períodes més crítics del segle. Tot plegat, es va escaure en un moment en què les dues partides de la ciutat de Vic estaven endeutades fins al capdamunt a causa de la construcció de les noves muralles i valls de la ciutat. Aquesta obra monumental es va iniciar el 1368 per ordre del rei, davant les amenaces de les companyies mercenàries franceses².

La plana de Vic, i amb ella tot Catalunya, no va ser pas una excepció. Entre el 1373 i el 1376 tots els països del Mediterrani occidental, i en general de tota l'Europa del sud, fins i tot territoris de vessant atlàntica, van patir també una terrible fam³. Un seguit de males collites entre aquests dos anys, especialment el 1374 i el 1375, van generalitzar la gana. Es va tractar sobretot d'una fam de pa, i també de vi, els dos aliments bàsics de les taules modestes a les darreries de l'edat mitjana⁴.

1. AMV, Privilegis, Llib. IX, 164, segons un trasllat del 5 de setembre del 1399. Regest a Eduard JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*. Patronat d'Estudis Ausonens, Vic, 1969, núm. 424, pàg. 218. Deu anys més tard, el 25 de novembre del 1388, essent ja rei, Joan, per a redreçar la ciutat de Vic, encara molt abatuda i empobrida pels deutes i les mortalitats i les fams passades, va concedir, a instància del consell de la partida real, un privilegi pel qual es donava seguretat a tothom que volgués passar a viure amb la seva família a l'esmentada partida, de manera que podria fer-ho fins i tot en el cas que tingués delictes pendents en altres ciutats o baronies de qualsevol jurisdicció, pels quals cap oficial real el molestaria. Aquest document ha estat repetidament citat en parlar del despoblament a la plana de Vic al segle XIV: ACA, reg. 1894, f. 226 i AEV-ACF, *Liber consiliarium* 1396-1399, segons còpia exhibida en un procés del 1399. Pròsper de BOFARULL va publicar-lo per primer cop a *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, VIII, Barcelona, 1851, pàgs. 280-282. També és editat per Josep Maria FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Vol. I, CSIC, Madrid-Barcelona, 1969, doc. 379, pàgs. 565-566. La situació devia ser molt difícil. Hi acabava d'haver un nou brot de pesta, el 1384. Vegeu Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1980 (1a edició: 1976), pàg. 110.

2. Vers el 1368 també es devien emprendre obres de fortificació com les de Vic en altres punts forts de la comarca, sobretot als principals castells. El 29 de gener del 1369 Pere el Cerimoniós ordenà al batlle de Gurb que obligués els veïns del terme a contribuir econòmicament a la reparació del castell de Gurb que ell mateix havia manat. Les comunitats rurals de la Plana també devien endeutar-se per fer front a les despeses d'aquestes obres. Vegeu la transcripció d'aquest document a: Antoni RIERA I MELIS *et al.*, «La societat catalana baixmedieval davant els sismes. I: Els terratrèmols de 1373», *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, 16, 1986, pàg. 299 (ACA, C, reg. 742, folis 57v-58).

3. Algun autor ha parlat de veritable catàstrofe: Philippe WOLFF, «Un grand commerce médiéval: les céréales dans le bassin de la Méditerranée occidentale. Remarques et suggestions», *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Madrid 1969, pàg. 161. La bibliografia sobre els efectes d'aquesta fam a diversos països d'Europa es pot consultar al final del nostre article.

4. El conjunt d'articles i llibres que tracten el paper del blat i el pa en l'alimentació medieval i les raons de les crisis de subsistència és vastíssim. Només citaré algunes referències que m'han servit de guia: Massimo MONTANARI, *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*. Ed. Crítica, Barcelona, 1993, pàgs. 54-75; A. RIERA I MELIS, «Introducció». Dins *Alimentació i societat a la Catalunya Medieval*. CSIC, Barcelona, 1988, pàgs. XI-XIII i del mateix autor «Els pròdroms de les crisis

En alguns països aquesta terrible gana va anar acompanyada, també, de rebrots de pesta i de conflictes armats⁵.

L'àrea que es va veure afectada a partir del 1373 per la sequera i les males collites comprenia tota la península Ibèrica, l'Aquitània, el Languedoc, la Provença, la Llombardia, la Ligúria, la Toscana, els Estats Pontificis, Pulla, Calàbria i la majoria d'illes (Sardenya, les Illes Balears...)⁶. En contrast, els països del nord d'Europa, de clima atlàntic i continental, no van viure la fam ni la sequera i fins i tot van tenir bones collites, encara que en alguns llocs, com a Anglaterra el 1375, es documenti un brot epidèmic de pesta. De Flandes, Anglaterra o la Borgonya va sortir part dels blats per calmar la fam dels països del sud. Davant la gravetat de la situació, arreu, també a Catalunya, per iniciativa dels poders públics o sota el seu vistiplau, es van prendre moltes mesures, com practicar embargaments, redactar inventaris o manifestos de grans, emprendre actes de corsarisme, prohibir exportar o fer circular grans, fixar els preus del gra, entre moltes d'altres.

Les fonts documentals

Per a la redacció del present estudi no s'ha pogut recórrer a la historiografia comarcal, que no ha tractat la gran fam de 1374-1376 ni la invasió de les tropes de l'infant de Mallorca ni tampoc la pesta d'aquests anys, tots episodis rellevants de la història de la comarca al segle XIV. Se'n té un total desconeixement. Només algunes obres i treballs, indirectament, ens han fornint d'algunes referències que han estat útils per a la nostra investigació⁷.

Per aquest motiu ens hem recolzat fonamentalment en fonts històriques inèdites, la majoria recollides en algun dels fons de l'Arxiu Episcopal de Vic. Malauradament, l'Arxiu Municipal de Vic conserva molt poca documentació del segle XIV i només, de fet, hem consultat el document de l'any 1378, esmentat a l'inici d'aquest article, que es conserva entre els pergamins de la secció Privilegis. Les raons que expliquen la pobresa de documentació del segle XIV a l'Arxiu Municipal s'han de cercar en la mateixa història de la ciutat de Vic i la manca d'un consell unificat fins al 1450, moment en què, de fet, es crea l'arxiu municipal, segons la disposició continguda en el mateix privilegi d'unificació dels dos consells i partides de la ciutat. Fins llavors, les dues partides disposaven d'arxius

---

agràries de la Baixa Edat Mitjana a la Corona d'Aragó 1: 1250-1300». *Miscel·lània en homenatge al P. Agustí Altisent*. Diputació de Tarragona, 1991, pàgs. 35-72. La majoria d'historiadors que han tractat la fam de 1374-1376 i d'altres del mateix segle remarquen el paper del pa en la dieta de la baixa edat mitjana i s'aturen a analitzar les causes de les crisis de subsistència. Vegeu *infra* la seva referència bibliogràfica.

5. Élisabeth CARPENTIER. «Autour de la peste noire. Famines et épidémies dans l'histoire du xive siècle». *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*. París, any 17, núm. 6, 1962, pàgs. 1062-1092.

6. No tenim informació sobre Còrsega i els països del Magreb. Sicília devia patir la carestia amb menys intensitat.

7. En concret, Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*. Vol. I, Associació d'Estudis Torellonencs, Torelló, 1997, edició facsímil (1a edició: 1947); Joaquim ALBAREDA *et al.*, *Història d'Osona*. Eumo Editorial, Vic, 1984; Antoni PLADEVALL I FONT, *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*. Vol. I, Eumo Editorial-Ajuntament de Taradell, Vic. Taradell, 1995; i Eduard JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis...*

separats, amb la seva documentació corresponent, la major part de la qual no s'integrà al nou arxiu i es degué perdre⁸.

Tanmateix, una part important de la documentació municipal del segle XIV de les dues partides de la ciutat de Vic s'ha salvat i es guarda a l'Arxiu de la Cúria Fumada o antic Arxiu de l'Escrivania Pública i Comuna del Terme i Parròquia de Vic (ara un fons de l'Arxiu Episcopal de Vic), que originalment sols reunia els protocols dels notaris de la ciutat per autoritat episcopal. Els notaris que redactaven documents per a les dues partides de la ciutat actuaven, però, com a notaris reials. Per una autorització de Pere el Cerimoniós del 1336 els notaris vigatans per autoritat reial tenien el dret de conservar particularment els seus registres o protocols, que podien vendre, comprar, donar o llegar en testament únicament a favor d'altres notaris reials de la ciutat. Aquesta autorització provocà que els protocols redactats per autoritat reial acabessin a mans particulars d'algun notari. Amb posterioritat a mitjan segle XVIII, una part d'aquests protocols, alguns amb documentació municipal, per raons que desconeixem, van acabar integrant-se a l'Arxiu de la Cúria Fumada i han arribat fins a nosaltres⁹.

A l'Arxiu de la Cúria Fumada hi ha una vintena de llibres dels consells, el més antic dels quals s'inicia el 1334. Per als anys que ens interessa, la informació que aporten és molt pobra. El vuitè llibre dels consells –catalogat provisionalment Cons/8 i amb documents dels notaris Nicolau Mateu i Pere Mas– comprèn el període 1370-1374, però dels anys 1373 i 1374 només es conserven 25 folis. En el mateix llibre hi trobem indistintament documents dels dos consells de la ciutat: algunes actes d'elecció de consellers, èpoques de pensions de censals, etc. A l'Arxiu de la Cúria Fumada també podem trobar diversos llibres de clavaría. No es tracta de llibres de comptes del clavari, amb les seves corresponents rebudes i messions, sinó, essencialment, de reculls d'èpoques de pensions de censals venuts per alguna de les dues partides de la ciutat. Per al període que volem analitzar es conserva el primer llibre de clavaría, que abraça del 1366 al 1376. Aquestes èpoques no aporten informació ni sobre la data, ni sobre el preu, ni sobre el motiu de la venda del censal. Per aquesta raó, no s'ha pogut documentar el fet que durant els anys de la fam alguna de les dues partides de la ciutat hagués comprat blats, circumstància que de ben segur va succeir.

Tampoc hem localitzat aquestes compravendes de censals per a comprar cereals en la secció de censals i violaris del mateix Arxiu de la Cúria Fumada, en concret en els llibres Cens/3 (1373-1379) i Cens/4 (1375-1381), que contenen documents redactats pels notaris Pere Mas i Nicolau Mateu. Sols hi consta que la partida reial va vendre un censal el desembre del 1374 i dos més la partida de Montcada l'abril del 1376, els diners dels quals es van fer servir per a fer front a les despeses de la nova muralla.

---

8. Vegeu *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Vol. 4. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1990, pàgs. 193-219.

9. Lluïsa CASAS; Imma OLLICH. *Catàleg dels Arxius Notarials de Vic*. Fundació Noguera, Barcelona, 1986, pàgs. 13-36. Entre aquesta documentació municipal, hi ha el *Llibre del Mostassaf* de Vic, del segle XV.

El mateix Arxiu de la Cúria Fumada té altres seccions que han estat del nostre interès, però que no hem revisat per manca de temps. Tot i que poden aportar informació valuosa per al nostre estudi, no creiem, però, que les notícies que puguin proporcionar siguin cabdals¹⁰. El mateix podem dir de la documentació de caràcter notarial de nombrosos arxius parroquials de la comarca d'Osona dipositats a l'Arxiu Episcopal de Vic, en la secció d'Arxius Parroquials, Monàstics, Corporatius i Privats¹¹.

Les nostres fonts documentals bàsiques han estat unes altres. En primer lloc i de forma destacada, ha calgut consultar l'Arxiu de la Vegueria, integrat també a l'Arxiu Episcopal. La sèrie de manuals de la cort del veguer conté un lligall que segons la inscripció del lloc conserva documentació dels anys 1374 i 1376. Aquest lligall és format per diferents plec de documentació i per un llibre de crides que es van pregonar per ordre del veguer, el capità de la vegueria o alguna altra autoritat entre el 1374 i el 1386, a vegades a instància dels consellers de la partida reial de la ciutat o d'ambdues partides. Aquest llibre és un autèntic pou d'informació perquè, a més de les crides, s'hi transcriuen nombroses cartes que van rebre o es van presentar al veguer, el sotsveguer o el capità i que donaren lloc a crides públiques. Generalment són cartes enviades pel rei¹². Aquest llibre de crides ha permès tenir notícia de primera mà sobre la fam, l'entrada de les tropes de l'infant Jaume i fins i tot d'algunes de les ordinacions municipals que el consell de la partida reial va estatuir en aquests anys crítics.

Finalment, per poder documentar el nou flagell de pesta, que s'inicià a mitjan 1374 i s'allargà fins al 1377, ha estat necessari recórrer a un altre arxiu que acull l'Arxiu Episcopal de Vic: l'Arxiu del Capbreu de Vic o antic arxiu dels preveres beneficiats de la Catedral. Aquest arxiu conserva una extraordinària sèrie de registres d'extremuncions, enterraments, novenals, aniversaris i altres oficis de difunts que s'inicia l'agost del 1348 i continua fins al segle XIX¹³. Són uns registres en els

---

10. Es tracta d'una vasta quantitat de documentació. En la secció de llibres comuns i manuals, només dels notaris Pere Mas i Nicolau Mateu es conserven catorze llibres del període 1373-1376.

11. Només una vegada hem consultat aquesta secció, en concret l'Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Centelles.

12. No cal dir que aquestes cartes reials deuen estar transcrits també en els nombrosos registres de Cancelleria del Cerimoniós d'aquests anys (Arxiu de la Corona d'Aragó). En concret, entre altres, als registres 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 925, 926, 927, 987, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1293, 1356, 1357, 1358, 1391 i 1392. Deixem la tasca de procedir al buidatge d'aquests registres per a una altra ocasió. Només una vegada, casualment, hem localitzat un dels documents del llibre de crides a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

13. Eduard Junyent ja va utilitzar aquests registres, bé que molt sumàriament, en la seva obra *La ciutat de Vic i la seva història*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1980, pàgs. 110-111. El seu veritable redescobridor va ser Robert-Henri Bautier, que va estudiar les pestes a Vic i la seva evolució entre el 1348 i el 1372: «Un nouvel ensemble documentaire pour l'histoire des pestes du XIVe siècle: l'exemple de la ville de Vic en Catalogne», *Comptes rendus des séances de l'année 1988. Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, París, 1988, pàgs. 432-455. Aquest article es va tornar a publicar a la revista *Ausa* el 1990, vol. XIV, núm. 124, pàgs. 31-52. Els registres de l'Arxiu del Capbreu també han permès reconstruir l'evolució de la malaltia de la pesta a Vic durant el segle XV: Manuel CAMPS i CLEMENTE; Manuel CAMPS i SURROCA, *La pesta del segle XV a Catalunya*. Edicions de la Universitat de Lleida-Ajuntament d'Alcarràs, Lleida, 1998, pàgs. 107-110, 244-246 i 332-334.

quals el capbrever de la seu anotava cada dia les cerimònies i serveis en què participaven els beneficiats. El segon registre (núm. 246 de l'esmentat arxiu) permet saber –amb molt poques llacunes– els enterraments que es feren al fossar de la Catedral, que era alhora el de la parròquia i ciutat de Vic, entre el 1370 i el 1384, amb els noms i cognoms o bé el parentiu dels difunts, edat aproximada, ofici, el seu lloc de residència (carrer, plaça) i el número de preveres que van assistir al seu sepeli. Els registres no solen recollir gairebé mai els enterraments dels albats. Les possibilitats d'investigació del registre 246 i de tots els altres, gràcies a les dades quantitatives i qualitatives que contenen, són molt grans. Hi consten tant els enterraments dels consellers de la ciutat o dels bisbes com els d'un simple bastaix, un esclau batejat o una amistançada d'un beneficiat. No hi figuren, evidentment, les inhumacions de la petita comunitat jueva de la ciutat ni tampoc els enterraments que es feien al cementiri i l'església del convent de Sant Francesc.

La crisi de 1374-1376 a Catalunya

En aquests darrers anys s'han fet progressos importants per conèixer la crisi de 1373-1376 a Catalunya. Com hem dit al començament d'aquest article, el sotrac va ser molt fort i combinà la penúria de blats i vi amb la guerra i un nou rebrot de la glàndola. S'ha estudiat molt bé la fam i els problemes d'abastament d'algunes de les principals ciutats i viles d'aleshores –Barcelona, Girona, Tarragona, Tortosa, Cervera, Manresa– i ja es pot començar a entreveure quin va ser el desenvolupament de la crisi en una bona part del país¹⁴. Arreu la penúria de blats va commocionar les persones que la van viure, fins al punt que en la *Crònica* de Pere el Cerimoniós n'hi ha referències¹⁵ i també la carestia és ben present en les actes de les corts de Montsó del 1376, unes de les més importants de l'edat mitjana¹⁶. El

---

14. Resta encara per fer, però, una investigació de la fam a pagès, en àrees amb poc pes dels nuclis urbans, com és el cas d'Osona. Els principals estudis o obres que tracten aquesta fam a Catalunya són els següents: Núria CANYELLES, «L'any de la fam al camp de Tarragona (1374-1376)», *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles v-xviii)*, Palma 1995, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma 1996, pàgs. 263-281; Albert CURTO i HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Fundació Salvador Vives Casajuna, Barcelona, 1988; Christian GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, Vol. I. Ajuntament de Girona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993; Eva SERRA, *Los cereales en la Barcelona del siglo XIV*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1967; Eva SERRA, «Els cereals a la Barcelona del segle XIV», dins «Alimentació i societat a la Catalunya medieval», annex 20 de *Anuario de Estudios Medievales*, CSIC, Barcelona, 1988, pàgs. 71-107; Joan SERRA i VILARÓ, *Baronies de Pinós i Mataplana*, llibre II, Centre d'Estudis Baganesos, Bagà, 1989, edició facsímil; Marc TORRAS i SERRA, «La carestia de blat de 1374-1376 a Manresa», dins «La crisi de l'edat mitjana a la Catalunya Central», *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, Manresa, 9, 1994, pàgs. 99-138; Pau TUTUSAUS i CANALS, *Un 'mal any' en la ciudad de Barcelona (1374-1375)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986, inèdita; Pere VERDÉS PUJAN, «La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera», *Miscel·lània Cerverina*, Cervera, 12, 1998, pàgs. 5-23.

15. Com aquesta: «Aprés morí lo dit Frederic, rei de Sicília, l'any de la carestia que hom comptava mil e tres-cents setanta-quatre» [en realitat, Frederic III morí el 1377]. Vegeu *Les quatre grans cròniques*, edició a cura de Ferran Soldevila, Editorial Selecta, Barcelona, 1983 (1a edició: 1971), pàg. 1154.

16. Entre altres indrets, en el capítol LXXXIII del donatiu de les esmentades corts. Vegeu Manuel SÁNCHEZ; Pere ORTÍ, *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya. Els capítols del donatiu (1288-1384)*, Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997, pàgs. 515-516.

ciutadà de Vic Joan Toralles també parla d'aquesta fam en una relació de fets o noticiari, poc conegut, que va escriure entre el 1365 i el 1427. Es tracta d'un testimoni excepcional, sobretot si tenim present el seu origen osonenc¹⁷. A Barcelona la dita *Crònica del Racional de la Ciutat* recull perfectament tant la fam com la pesta¹⁸.

Enmig de la gana i el morb es produí l'entrada als comtats del Rosselló i la Cerdanya i al Principat de les tropes de l'infant Jaume de Mallorca, que recorren el país entre el mes d'agost del 1374 i el gener del 1375 i provocaren nombrosos mals¹⁹. Davant aquesta invasió es va ordenar que tothom portés les provisions a llocs defensables, perquè l'exèrcit invasor no se'n pogués aprofitar. Aquest decisió no ajudà gens al proveïment de cereals a les comarques més necessitades perquè accentuà la paràlisi de la circulació de cereal.

La incursió de les companyies de l'infant Jaume va tenir el seu precedent en el pas per Catalunya anys abans de diverses companyies de mercenaris que havien participat en la primera etapa de la Guerra dels Cent Anys, amb la intenció d'intervenir en la guerra de Castella o de saquejar les comarques frontereres. El 1361 les companyies errants ja havien entrat al Rosselló i en anys immediatament posteriors es documenten altres incursions. Entre 1365 i 1366, i amb el vistiplau de Pere el Cerimoniós, van recórrer Catalunya les famoses Companyies Blanques de Bertrand de Guesclin. Encara dues vegades més, sense cap autorització del monarca, les companyies passaren pel Principat: el 1367, encapçalades per Enric de Trastàmara, per la Vall d'Aran en direcció a Aragó i Castella; i el desembre de 1368, quan entraren per la Cerdanya sota el comandament del mateix Bertrand de Guesclin. En aquest context, la por a una invasió de Catalunya va prendre força i

---

17. Joan Toralles escriu: «En l'any de mil CCCLXXXIII foren les messes forts sutils en tot lo regna de Aragó, en tota França e en totes las illas. En Cathalunya hagué gran crestia, en València ya major, que com foren en Carnestoltes qui foren en l'any 1374 (*sic*), fou pujada una cortera de forment a CCXX sous e una de ordi a LXXX sous e una de farres e de mil a C sous e una de spelta e de avena a L sous, e la cortera de glans a XXXV sous, e per auant fou major, que lo forment puja a [C]CXXX sous e ordi a C sous. En molts lochs no menjauen sinó pinyols e serves e copols de glans e les gens anauen cridant de nits per les ciutats e per las vilas *Fam!* e poguerets hauer una bella fembra per hun tros de pa. Moltes gens morien de fam e no romania ort ni bruguera a trencar, ne molins a robar, e tothom anaua mort de fam e de tota res era gran crestia qui fos a seruey de gens. E ffou pus mal temps que no era stat en la primera qui fou en XXXVIII [és a dir, «el mal any primer»], e la darrera dura quasi III anys.» El petit dietari o crònica de Joan Toralles va ser editat per E. MOLINÉ I BRASÉS a l'article «Noticiari català dels segles XIV y XV», *Butlletí del Ateneu Barcelonès*, Barcelona, vol. I, 1917, pàgs. 211-220. E. Moliné es va basar en una còpia gironina del principi del segle XVI, avui perduda. L'origen vigatà del cronista sembla força versemblant. Així consta al final del manuscrit i, a més, són nombroses i exactes les referències a la comarca d'Osona, la qual cosa revela clarament l'origen del cronista. No descartem, però, que, a causa del llarg període que abraça, aquest dietari hagi estat escrit per més d'una mà.

18. «Crònica del Racional de la Ciutat de Barcelona (1334-1417)». *Recull de documents i estudis de l'Arxiu Municipal Històric de Barcelona*. Barcelona. vol. I, fascicle II, 1921, pàg. 150 i seg. Els anys 1374 i 1375 es feren diferents processons a Barcelona per demanar que s'atouressin les mortalitats, plogués i s'acabés la fam.

19. Més endavant tractarem extensament aquest esdeveniment. La *Crònica* del Cerimoniós recull la coincidència de la guerra, la pesta i la fam d'aquesta manera: «aquell temps en què companyes estranyes estaven aparellades contra nós del regne de França, e, així mateix, en nostres regnes havia mortaldats e fams» (*Les quatre grans cròniques*, pàg. 1153).

es va viure en una autèntica basarda col·lectiva. Pere el Cerimoniós va manar a partir del 1368 que nombroses ciutats, viles i castells es fortifiquessin de nou.

Encara un altre fet va enterbolir tots aquests anys: els terratrèmols del 1373, que es repetiren fins al mes de juliol i que causaren nombroses destrosses. Una de les batzegades més fortes va ser la de la nit del 2 –dimecres de Cendra– al 3 de març. E. Fontserè i J. Iglésies li assignen un grau VIII en l'escala de Mercalli. A Osona s'ensorrà parcialment el castell de Gurb²⁰.

La carestia de grans a Catalunya no es va superar fins molt entrat el 1375 i sobretot al llarg de l'any següent i tots els indicis fan creure que les ciutats del litoral –Barcelona, Tortosa, Tarragona– foren les primeres en refer-se. Sembla que la recuperació més precoç es produí a la ciutat de Barcelona, en la qual, al llarg de l'any 1375, la situació va millorar progressivament gràcies a l'arribada massiva de cereal atlàntic i també de Sicília. Ciutats com Cervera, Manresa o Vic van tenir una recuperació més lenta i encara van patir problemes greus d'abastament el 1376.

La crisi a la plana de Vic

La plana de Vic va patir amb molta intensitat la crisi de 1374-1376. La manca de blats va ser molt greu i, sens dubte, la situació s'agreuà per la invasió de la Plana per part de les companyies de l'infant Jaume de Mallorca, entre el final del mes de novembre i el començament de desembre del 1374. Des del mes d'agost, quan es va saber que les tropes de Jaume de Mallorca havien entrat al Rosselló, es va viure en un ambient de guerra, per les informacions que arribaven de la frontera i la mobilització general que hi hagué a tot Catalunya. La població va viure atemorida durant uns mesos, sobretot des que es va escampar la notícia que una part de l'exèrcit invasor havia ocupat el nord del Ripollès i es dirigia cap a la comarca. La gana i la penúria d'aliments i la imminent entrada de les companyies mercenàries coincidiren amb un nou rebrot de la pesta, que s'inicià a mitjan 1374 i es va allargar fins al 1377. Com podem comprendre, la comarca i tota la vegueria van viure un daltabaix, un més dels molts que va sofrir des de l'inici de segle, però no pas un de qualsevol²¹. Es va tractar d'un autèntic drama. Vegem-ho.

L'infant Jaume de Mallorca i l'expedició de les companyies de França

L'intent d'invasió de Catalunya per les tropes comandades per l'infant Jaume de Mallorca va ser el darrer acte d'un conflicte que marcà gairebé tota la primera etapa del regnat de Pere el Cerimoniós: l'enfrontament del rei Pere amb Jaume III

20. RIERA I MELIS *et al.*, *op. cit.*, pàgs. 251-306, especialment doc. 14, pàg. 305. Molts altres edificis de la comarca també devien patir els efectes dels terratrèmols.

21. Al foli de guarda d'un llibre comú de l'Arxiu de la Cúria Fumada (núm. 474, foli 1), que comprèn del 29 de desembre del 1374 al 24 de desembre del 1375, el notari Pere Mas va escriure, a continuació de l'any 1375, «in quo fuit magna presura in terra, mortalitatum et infirmitatum et magne famis et carestie omnium victualium et vini». Vegeu ALBAREDA *et al.*, *op. cit.*, pàg 364 i CASAS; OLLICH, *op cit.*, pàg. 167.

de Mallorca i la reincorporació del regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. L'infant Jaume de Mallorca era fill i hereu de Jaume III, darrer rei de Mallorca, mort a la batalla de Lluçmajor el 1349. Com el seu pare, l'infant Jaume també participà en aquesta batalla, on va resultar nafrat. Presoner del Cerimoniós, va viure engarjolat al castell de Xàtiva durant molts anys. El 1358 el rei ordenà el seu trasllat al Castell Nou de Barcelona, fortalesa en la qual patí un captiveri en unes condicions penoses. L'any 1362 l'infant aconseguí escapar-se i es refugià a França i més tard a Nàpols, on el 1363 es casà amb la reina Joana d'Anjou i esdevingué rei consort.

La seva estada a Nàpols fou breu. El 1367 abandonà la seva esposa i la cort i es traslladà a Bordeus per entrevistar-se amb el Príncep Negre. L'infant, sense regne ni fortuna, volia prendre part a la guerra civil castellana en algun dels dos bàndols, una manera d'aconseguir algun recolzament que li permetés, algun dia, recuperar el regne del seu pare. Jaume de Mallorca va participar en l'expedició del Príncep Negre que conduí a la victòria de Nájera (3 d'abril del 1367) contra les tropes d'Enric de Trastàmara. Per una sèrie de circumstàncies casuals, però, el mateix 1367 Enric de Trastàmara va capturar-lo a Valladolid.

Jaume de Mallorca va tenir sort. Segurament amb l'objectiu d'adquirir els drets de l'infant sobre el regne de Mallorca, el duc Lluís d'Anjou, lloctinent del Lluçmajor, i el seu germà el rei Carles V de França, aliats dels Trastàmara, van encarregar a Bertrand du Guesclin, que encara era a Castella amb Enric de Trastàmara, que fes gestions per rescatar l'infant Jaume. Al principi del 1370, Jaume va ser alliberat²².

Des que va sortir del seu captiveri, Jaume buscà suports per organitzar una expedició de càstig contra el seu enemic, Pere el Cerimoniós, amb la intenció última de recuperar el regne de Mallorca. Evidentment trobà el recolzament de França. Lluís d'Anjou l'ajudà econòmicament i li va facilitar el reclutament. També va rebre el suport de Castella i Nàpols i el del papa Gregori XI, en un moment molt difícil per la Corona d'Aragó a causa de la revolta de Sardenya i la pressió de les companyies d'armes errants a la frontera nord²³.

Els preparatius d'aquesta intervenció començaren el 1372 al Lluçmajor i la Provença. Jaume contractà gent diversa, entre els quals molts dels que havien participat a la batalla de Nájera, tant en un costat com en l'altre. El seu exèrcit era format per companyies de mercenaris de totes les procedències: francesos,

22. Ferran Soldevila dóna una versió diferent de l'alliberament de l'infant Jaume: *Les quatre grans cròniques*, pàg. 1223.

23. La millor obra que parla de la vida de l'infant Jaume continua essent la de J. Ernest MARTÍNEZ FERRANDO, *La trágica història dels reis de Mallorca. Jaume I, Jaume II, Sanç, Jaume III, Jaume (IV), (Isabel)*. Editorial Aedos, Barcelona, 1960. Vegeu també Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*. 4, x.xiii, pàgs. 616-617 i x.xvii, pàgs. 625-627 (edició de 1978: CSIC, Saragossa); A. LECOY DE LA MARCHE, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque (iles Baléares, Roussillon, Montpellier, etc)*. Vol. II, Ernest Leroux, éditeur, Paris, 1892, pàgs. 181-187 i 195-201; Rafael TASIS, *La vida del rei en Pere III*. Editorial Aedos, Barcelona, 1954 i RIERA i MELIS et. al., op. cit., pàgs. 264-265, entre altres. També cal tenir present l'obra d'Elisabeth OLIVERES DE PICÓ, *El rei sense reialme (Jaume IV de Mallorca)*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1965, un malaguanyat intent de fer una biografia del personatge.

provençals, gascons, alemanys, bretons, bregats en les campanyes de la Guerra dels Cent Anys²⁴.

Aquestes companyies de gent d'armes practicaven una tàctica militar, apresada a França, que consistia fonamentalment en llargues i ràpides cavalcades en zones rurals amb l'objectiu de saquejar i destruir les collites i les propietats, creant un clima d'inseguretat arreu on passaven. Hom evitava la batalla frontal sempre que fos possible i els setges a les ciutats. La població civil era el principal objectiu²⁵. En aquesta època encara tenien un pes molt important dins les companyies i en tots els exèrcits del moment les llances, és a dir, els soldats a cavall armats amb llargues llances i també els ballesters i els arquers²⁶.

L'ocasió de l'infant Jaume per acabar de formar un exèrcit mercenari poderós i entrar a Catalunya es presentà a partir del gener del 1374, quan hi va haver una aturada momentània de la Guerra dels Cent Anys, gràcies a la treva de Perigueux i les negociacions posteriors²⁷. Entre els capitans de les companyies reclutades per l'infant Jaume hi havia veterans de la guerra contra els anglesos, com Garsion du Castel, Jean de Malestroit, Silvestre Buds o Jaume de Bray. Es calcula que l'exèrcit de Jaume de Mallorca estava format per 6.000 homes²⁸.

---

24. Durant aquesta llarga guerra van consolidar-se a França i en altres països les companyies o exèrcits de mercenaris. Els combatents de les companyies mercenàries eren, literalment, *soldats*, és a dir, cobraven un sou per dia, ingressos que complementaven amb la participació en el botí de guerra. Solien aconseguir les seves provisions en campanya, sovint practicant el pillatge o extorquant la població civil. Les companyies es reunien entorn de cabdills o capitans, que eren els encarregats d'arribar a acords amb els monarques o altres prínceps, als quals servien mentre rebien les pagues pactades. Les lleialtats d'aquests soldats de fortuna eren febles perquè no es basaven en els lligams feudovassallàtics sinó en els diners i per aquest motiu els canvis de bàndol eren corrents. En cas de períodes de treva, deixaven de cobrar el sou i les companyies veien amenaçada la seva existència. Era llavors quan es dedicaven al pillatge indiscriminat o bé eren contractades per participar en altres conflictes, com succeí durant la guerra civil castellana. Les companyies causaren molts danys al Languedoc, la Borgonya i la regió del Massís Central després dels tractats de pau de Brétigny-Calais del 1360 i fins al reinici de la Guerra dels Cents Anys el 1369.

25. Tàctica que practicaren perfectament les tropes de l'infant Jaume, que no s'arribaren a enfrontar en batalla a l'exèrcit reial. El pas d'aquest tipus de companyies creava autèntic pànic. El 1370 les corts reunides a Tarragona, davant la petició del rei, decidiren finançar un exèrcit o companyia de mercenaris permanent, durant dos anys des del final de les corts, pagat amb els drets del General de Catalunya, per defensar el Principat del perill d'incursions de companyies estrangeres i «atès que d'alcun temps ençà les dites companyies stranyes han grans e intollerables dampnatges donats e encara donen en diverses parts del món». Vegeu *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*. Cortes de Cataluña, vol. III, Real Academia de la Historia, Madrid, 1900, pàg. 63. Com veurem, aquest exèrcit del General de Catalunya va tenir continuïtat en anys posteriors.

26. Per totes aquestes qüestions vegeu Philippe CONTAMINE, *La guerra en la Edad Media*. Editorial Labor, Barcelona, 1984 (1a edició, en francès, París, 1980); Christopher ALLMAND, *La guerra de los Cien Años. Inglaterra y Francia en guerra, c. 1300-c. 1450*. Editorial Crítica, Barcelona, 1990 (1a edició, en anglès, 1988). També parla de les companyies Ramon d'ABADAL, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona, 1987, pàgs. 222 i 276 (original de l'obra, en castellà, publicat a Madrid el 1966 en el volum XIV de la *Historia de España*, dirigida per R. Menéndez-Pidal).

27. Edouard PERROY. *La guerra de los cien años*. Akal Editor, Madrid, 1982 (1a edició, en francès: 1945), pàg. 136.

28. OLIVERES, *op. cit.*, pàg. 46. La *Crònica* del Cerimoniós dona la xifra de 2.000 homes, potser massa baixa (vegeu *Les quatre grans cròniques*, pàg. 1154), en canvi la «Crònica del racional de la ciutat de Barcelona» diu que eren 10.000 homes (*Recull de documents i estudis...*, vol. I, fasc. II, pàg. 149). Joan Toralles calcula que l'exèrcit que passà per Osona tenia de 6.000 a 7.000 cavalcadures (MOLINÉ, *op. cit.*, pàg. 214).

Les primeres notícies sobre la guerra i l'escassetat de grans

El mes de març del 1374 ja es veia a venir la imminència de la guerra. La situació era difícil, perquè a banda dels preparatius de l'infant Jaume al Llenguadoc, es temia un atac de les tropes castellanques a la frontera d'Aragó, circumstància que, com veurem, es va produir pocs mesos després. El dissabte 25 de març, al mercat de Vic, Bernat de Bellveí, veguer de Vic i Osona, va fer pregonar una crida, per manament del rei, per la qual convocava a tothom de la vegueria que formés part de l'exèrcit de 900 llances que el rei i el General de Catalunya havien constituït, perquè el dia 5 d'abril es presentessin amb llurs cavalls a la ciutat de Vic, on farien mostra i es dirigirien a la ciutat de Lleida, indret en el qual el rei volia reunir el seu exèrcit²⁹. Per notícies posteriors sabem que aquest exèrcit mai s'arribà a aplegar a Lleida.

Deu dies després d'aquesta mostra, el dissabte 15 d'abril, una altra crida feta pel pregoner del veguer evidencia que l'escassetat de blats i de vi ja és present a la ciutat dos mesos abans de la nova collita, que es devia preveure desastrosa. La crida suposà el tancament del mercat de la vegueria i es va fer a instàncies dels consellers i prohoms de les dues partides de la ciutat, segurament seguint una ordinació municipal. Prohibia treure o fer treure fora de la vegueria d'Osona, forment, ordi, mestall, sègol, civada o altres blats i també vi. L'infractor perdria els blats i el vi i seria multat amb 50 sous, una quarta part dels quals aniria a parar a mans de l'acusador i la resta es repartiria a parts iguals entre la cort del veguer i l'obra de la muralla de la ciutat³⁰.

El mateix dia el rei va enviar una carta al capità i el veguer de Vic i Osona, en la qual, davant la imminent entrada a Catalunya de companyies estrangeres, manava que les viandes dels masos i altres llocs no defensables fossin portades a llocs forts —a la ciutat de Vic i altres punts fortificats— per evitar així que l'exèrcit enemic, que es proveïa de menjar en campanya, les pogués trobar i en pogués fer ús per alimentar els soldats i llurs cavalls. A més de les viandes pròpiament dites, que devien comprendre els blats, el vi i la carn salada, l'ordre especifica que també s'havien de recollir les civades, els raves i les palles, és a dir, l'aliment necessari per a les cavalcadures de l'invasor. Ordres semblants es rebran a Vic més endavant, amb la finalitat que «dites compayes no poran aturar en Catalunya». La carta del rei va ser presentada al veguer pel conseller de la partida reial Bernat de Vall el 22 d'abril i es va fer pregonar tot seguit al mercat de Vic³¹. No cal dir, que els consellers devien acollir amb satisfacció aquesta mesura, que podia reforçar el proveïment de la ciutat.

El dilluns dia 29 de maig el sotsveguer Joan Eruga va rebre una carta reial del 26 de maig en què s'ordenava que el dia 8 del mes de juny «sia presa mostra general de tots los hòmens d'armes qui aien pres manteniment del General de Catalunya» i que es fes a Vic una crida en aquest sentit perquè els rics homes, cavallers, ciutadans i homes de vila honrats que formaven part de la companyia

29. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 1 i 1v.

30. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 1v-2.

31. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 3-4v.

del General de Catalunya es presentessin armats i amb llurs cavalls a Figueres. La crida es va fer l'endemà³². Aquest ordre del rei responia al fet que s'havia sabut que l'infant Jaume de Mallorca volia entrar al Principat pel Rosselló i el coll de Panissars. La data de presentació a Figueres es va prorrogar diverses vegades, fins que quedà fixada per a mitjan del mes d'agost, just al mateix moment que les companyies franceses iniciaren la invasió.

Els comissaris reials i l'exigència de portar blat a Barcelona

El mes d'agost del 1374 hi ha documentada a Vic la presència de dos enviats del rei, Hug de Santapau i Ramon de Planella, amb poders per sobre del veguer i els altres oficials reials. El monarca havia encomanat a aquests dos comissaris de supervisar la recollida de les viandes en llocs forts i de portar blats a la ciutat de Barcelona.

El 17 de juliol del 1374 Pere el Cerimoniós va enviar una carta al seu conseller Hug de Santapau en la qual li deia que, davant les notícies que les companyies de França es trobaven reunides vers Tolosa amb la intenció d'entrar a Catalunya i altres regnes de la seva corona, havia disposat que els llocs forts fossin proveïts d'armes i viandes i que fossin trets dels llocs desemparats les viandes i béns mobles perquè els enemics no se'n poguessin aprofitar. «E con entre los altres lochs qui's deuen buydar e desemparar sien la ciutat de Vich per so com los murs e vals d'aquela no són acabats ne deffensables e açò s'és esdevengut per negligència, culpa e no cura dels habitants de la dita ciutat», manà a Hug de Santapau que es presentés a Vic i ràpidament la fes buidar i recollís les persones, viandes i béns dins forces defensables de la comarca. En cas que Hug de Santapau comprovés que era possible en breus dies acabar les obres dels murs i valls, de tal manera que la muralla pogués aguantar una gran escamesa, li indicà que havia de controlar les obres de dia i de nit i, a més, que havia d'obligar que totes les persones i viandes dels llocs flacs de la comarca es portessin en llocs forts, utilitzant si fes falta tota mena de penes i de càstigs corporals. El rei donà plens poders a Hug de Santapau, amb autoritat sobre el veguer, el batlle, els jurats i els prohòmens de la ciutat i altres oficials del rei³³.

Les obres de la muralla devien estar més avançades del que es temia el rei i no va ser necessari desallotjar la ciutat de Vic. Hug de Santapau, nomenat capità o cap militar de la vegueria, va inspeccionar la comarca per determinar quins eren els castells i altres indrets defensables i envià una carta al veguer Bernat de Bellveí, als consellers de la partida reial Francesc Jurdí i Bernat de Vall i a Guillem de Vilatortella, lloctinent del veguer i batlle de la partida reial Roger de Malla, comminant-los que, davant l'entrada de companyies invasores a Catalunya³⁴, fessin recollir les viandes a la ciutat de Vic. La crida corresponent, que es va fer el

32. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 6-7v.

33. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 12 i 12v i 15.

34. Efectivament, en aquells moments les tropes de l'infant eren al Rosselló i pretenien travessar el coll de Panissars, al límit entre l'Empordà i el Vallespir, cosa que no aconseguiren.

dilluns 21 d'agost, fixava com a termini màxim per complir l'ordre el divendres 25 d'agost³⁵. L'endemà, dimarts, dos saigs, per manament del veguer i a instància dels consellers de la ciutat, van anar a les parròquies de Santa Eugènia de Berga, Santa Maria de Vilalleons, Santa Maria de Folgueroles, Sant Martí de Riudeperes i Sant Julià de Vilatorrada i als castells de Savassona, Tona, Malla i Gurb –tots llocs de jurisdicció reial– i van donar a conèixer als seus habitants l'ordre d'Hug de Santapau³⁶.

A la comarca es vivia gairebé en estat de guerra. Les obres als murs de Vic devien continuar a un ritme accelerat i la ciutat es devia preparar pel pitjor. Feia poc que els consellers de les dues partides de la ciutat havien contractat Joan Ferrer, ciutadà de Barcelona i mestre de ballestes de tro de la casa del senyor rei, perquè instal·lés a Vic dos nous canons o ballestes de tro per disparar bales de pedra. Costaren 35 lliures³⁷.

La preocupació per la possible arribada de les tropes de l'infant de Mallorca també es pot comprovar fora dels llocs de jurisdicció reial, dels quals tenim menys notícies. L'11 d'agost el baró de Taradell, Bernat III de Vilademany, va enviar una carta a Roger de Vilademany, castlà del castell de Taradell, renyant-lo per la descurança en què tenia la fortalesa de la qual era castlà. Li manà que, atès el perill que representaven les companyies d'armes aparellades per entrar al Principat, fes guardar bé el castell, fes construir unes bones portes noves al portal major i reedifiqués les cases o estances del castell enderrocades³⁸.

Els mateixos dies que Hug de Santapau inspeccionava els castells de la vegueria, el rei va enviar una carta al seu conseller Ramon de Planella, camarlenc del duc de Girona, el mateix que, com a comissari del rei, el 1368 va signar amb les autoritats de Vic el conveni per refer les muralles de la ciutat³⁹. En aquesta lletra, del 29 de juliol, el monarca es mostrava preocupat perquè les viandes que eren a les vegueries i batllia d'Osona i Moianès i de Ripoll i Ripollès no caiguessin a mans de les companyies de França i perquè la ciutat de Vic i altres llocs defensables fossin fornits de blats, «dels quals sobiranament fretura e per açò és posada en gran perill». Manava al seu conseller que anés a aquestes comarques i comprovés quina quantitat de blats hi havia en tots i cadascun dels castells i llocs, tant

35. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 13-14.

36. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 14 i 14v. Aquestes parròquies i castells eren llocs on el rei conservava tota la jurisdicció o hi tenia importants drets jurisdiccionals. Molts havien estat dels Cabrera.

37. Àpoca del 5 d'agost del 1374: AEV-ACF, primer llibre de clàvia, foli 185v. El document diu que Joan Ferrer cobrà 35 lliures per haver fabricat, muntat i provat aquestes peces d'artilleria, amb les seves *pulveres* corresponents. És precisament per aquestes dates quan les armes d'artilleria comencen a tenir un paper important en la guerra a tot Europa.

38. Document guardat a l'Arxiu Parroquial de Taradell i transcrit a Antoni PLADEVALL I FONT, *Taradell...*, pàg. 59. El document és molt suggeridor perquè potser l'enderroc del castell de Taradell es devia als terratrèmols del 1373.

39. Eduard JUNYENT. «La fortificación de Vich en 1368». *Ausa*. Vic, vol. II, 1955-1957, pàgs. 347-356. Ramon de Planella era un membre de la família Planella, senyors del Castellnou o casa forta de Molins, a Moià.

privilegiats com no privilegiats. Havia de deixar la suficient provisió en els castells i llocs forts i la resta de blats s'havien de portar a la ciutat de Vic, previ pagament del preu que es considerés convenient⁴⁰. També disposava que si un mercader o revenedor volgués treure blats de llocs de jurisdicció reial hauria de prestar sagrament i homenatge al veguer i al seu retorn presentar un albarà testimonial atorgat per l'oficial del lloc on havia anat. Finalment, manava que tots els oficials reials, consellers i prohoms de qualsevol vila es posessin a les ordres de Ramon de Planella, conseller reial que havia enviat a diverses parts de Catalunya per una sèrie d'afers dels quals ell mateix els informaria.

Pocs dies més tard, Ramon de Planella va rebre una altra missiva del rei signada el 3 d'agost, en la qual li ordenava, en un to força desesperat, que fes portar a la ciutat de Barcelona, on el monarca era «per deffensió de la cosa pública», tot el gra que pogués⁴¹. El divendres 11 d'agost Ramon de Planella, que ja era a Vic, hostatjat a la casa del ciutadà Ramon de Carner –conseller de la partida reial el 1371– va nomenar el veguer Bernat de Bellvé lloctinent seu en tots els afers pels quals havia estat comissionat pel rei, és a dir, en la qüestió dels grans i viandes de la vegueria⁴². Ramon de Planella havia de presentar-se a Barcelona a requeriment del rei i la reina i, abans de marxar, va disposar que el veguer acudís a alguns dels castells i termes de jurisdicció reial propers a Vic per exigir als pagesos que portessin forment i altres cereals a Barcelona.

El veguer començà tot seguit la tasca que se li havia encarregat, però va topar amb la resistència dels pagesos a desprendre's dels minsos blats que tenien als seus graners d'ençà de la collita. Aquell mateix dia, acompanyat de Bernat Mateu, notari de l'escribania de la cort de la vegueria d'Osona, va anar al terme del castell de Múnter, i a l'era del mas de Marc Franquesa, batlle del castell de Múnter, va fer a Marc Franquesa, Pere Fàbrega, Francesc Colomer i Bernat Bosc de dit terme, també presents, el manament que «per diluns tot dia primer vinent» portessin a Barcelona 12 quarteres de forment, 10 d'ordi –o si no en tenien, de mestall– i 10 de civada. Els seria pagat el preu dels blats i el lloguer de les bèsties de càrrega que s'haguessin de menester. Si no ho feien, serien multats amb una pena de 1.000 morabatins d'or. Tant el batlle com els altres homes presents es negaren a acceptar aquesta exigència⁴³.

El veguer i el notari continuaren la seva ruta i poc després van arribar al terme del veí castell de Malla. A l'era del mas Folcs van fer un manament semblant a

---

40. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 16-17. Aquesta ordre s'ha de posar en relació amb una disposició de caràcter general feta pública pel monarca el mateix dia en la qual, «Com per los destruïmens de blats que són fets per diverses ciutats, viles o lochs de Catalunya se aia moguda gran rumor de blats» manava que no se n'impedís la compravenda i la circulació, amb l'argument que hi havia suficient provisió al país si es comptava i es repartia convenientment la collita: ACA, C, reg. 926, folis 109v-110. També és transcrit a AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 17-18. Vegeu VERGÉS, *op. cit.*, pàg. 8.

41. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 18 i 18v.

42. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 18v.

43. A AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 19-22v, hi ha registrats els diferents manaments per portar blat a Barcelona.

Pere Feixa, batlle del castell, Simó Roca, Bernat Prat, Arnau Fàbrega, Ramon Masferrer, Pere Vilar, Bernat Paracolls, Ferrer Sabater, Bernat Guardiola, Bernat Vidal i Feliu Bolló. Als homes de Malla, un terme més poblat i extens que Múnter, se'ls exigia molt més: 40 quarteres de forment, 30 d'ordi, 20 de mestall i 20 de civada, sota pena de 1.000 morabatins en cas d'incompliment. Les condicions i el termini per portar el blat a Barcelona eren els mateixos. Com a Múnter, el batlle i els prohoms del lloc tampoc hi consentiren.

Una resposta semblant reberen quan, el mateix divendres, el veguer i el notari varen presentar-se al terme del castell de Sentfores, a la casa de Bernat Serrabassa, batlle del lloc, i davant d'ell i de Bernat Vivet, van comminar a dur 8 quarteres de forment, 10 de civada i 10 de mestall a Barcelona. En aquest cas, però, l'amenaça del veguer d'imposar una forta multa devia fer canviar de parer als homes de Sentfores i finalment van acabar per enviar blat a Barcelona. Per aquesta raó el 17 d'agost Bernat de Bellví va manar que es cancel·lés la pena que els havia imposat.

La tasca del veguer com a delegat del comissari reial Ramon de Planella, implacable, prosseguí. El dilluns 14 d'agost va tocar el torn als habitants del castell de Gurb, als quals se'ls demanà 60 quarteres de forment, 60 d'ordi, 30 de mestall, 30 de civada i 30 d'espelta, en les mateixes condicions que els altres casos. Davant la negativa dels homes de Gurb, el veguer va manar al batlle del castell Francesc Comelles que s'encarregués que els homes del seu terme complissin amb el manament reial.

El mateix dilluns el veguer va manar, sota pena de 1.000 morabatins d'or, a Galceran Cànoves, batlle del casal de Bellpuig, i a Bernat Mataró i Bernat Solà, de la parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, que va trobar personalment a la ciutat de Vic, que, com a molt tard el següent divendres, fessin portar a Barcelona 30 quarteres de forment, 30 d'ordi i 30 de mestall, amb les mateixes condicions que els anteriors. Com a tot arreu, els homes de Sant Julià no volien de cap manera portar grans a Barcelona, a causa de la greu carestia que vivia la comarca, però finalment pactaren amb el veguer que hi farien portar solament 10 quarteres de forment i 9 d'ordi.

El divendres següent, dia 18, el veguer va trobar Bernat Gorgnegre, Miquel Pou d'Allà, Miquel Pou de Ça, Bernat Dorrius i Jaume Carrera, de la parròquia de Vilalleons, a la ciutat de Vic i els va dir que, com a màxim el pròxim dimarts, portessin o fessin portar a Barcelona 20 quarteres de forment i 15 més entre mestall i ordi. Les condicions eren les mateixes que en els casos anteriors. Tampoc ho van voler fer, malgrat l'amenaça de la multa. Una resposta semblant rebé el mateix dia de Bernat Aragall, Ferrer Tona i Bernat Noguer, de la parròquia de Sant Martí de Riudeperes. El veguer pretenia que els homes d'aquesta parròquia, com a molt tard el següent dimarts, portessin o fessin portar a Barcelona 25 quarteres de forment i 25 més entre mestall i ordi, amb les mateixes condicions que els anteriors manaments.

Bernat de Bellveí encara va tenir temps aquell divendres per comunicar l'ordre del rei a Guilabert Folcs, Berenguer Rourell i G. F. Poudevida, de la parròquia de Santa Maria de Folgueroles. En aquest cas, havien d'enviar a Barcelona 30 quarteres de forment i 25 més entre ordi i mestall en un termini que s'acabava el

següent dimarts. Els pagesos de Folgueroles també s'oposaren a la pretensió del veguer.

L'endemà, dia 19, i ja per darrera vegada, Bernat de Bellveí va exigir als homes de la parròquia de Santa Eugènia de Berga Pere Gener, Guillem Duran, Berenguer Fontanelles, Bernat Català, Ramon Soler i Guillem Mestre, que portessin o fessin portar a Barcelona 10 quarteres d'ordi i 10 de forment, en les condicions abans esmentades. Tampoc compliren aquesta obligació.

En total el veguer va reclamar als pagesos de la plana de Vic 235 quarteres de forment, 140 d'ordi, 90 de mestall 70 de civada, 30 d'espelta i 65 quarteres més entre ordi i mestall⁴⁴.

QUARTERES DE CEREAL AMB DESTÍ A BARCELONA EXIGIDES PEL VEGUER EL 1374

Data	Terme	forment	ordi	mestall	civada	espelta	ordi/mestall	total
Agost, 11	Castell de Múnter	12	10		10			32
Agost, 11	Castell de Malla	40	30	20	20			110
Agost, 11	Castell de Sentfores	8		10	10			28
Agost, 14	Castell de Gurb	60	60	30	30	30		210
Agost, 14	St. Julià de Vilatorrada	30	30	30				90
Agost, 18	Sta. Maria de Vilalleons	20					15	35
Agost, 18	St. Martí de Riudeperes	25					25	50
Agost, 18	Sta. Maria de Folgueroles	30					25	55
Agost, 19	Sta. Eugènia de Berga	10	10					20
Total en quarteres antigues de Vic		235	140	90	70	30	65	630
Total en litres		16.708,97	9.954,28	6.399,18	4.977,14	2.133,06	4.621,63	44.794,26

Bernat de Bellveí va imposar la pena de 1.000 morabatins a totes les parròquies que es negaren a portar blats a Barcelona, però de seguida els homes d'aquests llocs es van moure per intentar evitar de pagar aquesta quantitat. Això és el que van fer els habitants de les parròquies de Santa Eugènia de Berga, Sant Martí de

44. Una quantitat gens menyspreable. En total són 630 quarteres de Vic que equivalen a 44.794,26 l de gra, si calculem amb quarteres antigues de Vic, de 71,102 l. La quartera moderna de Vic és de 69,518 l (vegeu Santi PONCE VIVET. *Transformacions agrícoles i canvi social a la Catalunya rural. El cas de la comarca d'Osona 1850-1930*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1995, pàg. 49-50. Aquesta tesi s'ha publicat recentment: *Transformacions agrícoles i canvi social a la comarca d'Osona (segles XVIII-XX)*. Eumo Editorial, Vic 1999, pàg. 270. El *Diccionari de mesures catalanes*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1996 (2a edició), pàg. 57, recull que la quartera de Vic té 69,438 l). Tutusaus ha calculat que a Barcelona, en anys normals, el consum anual per persona es trobava entre les 5,5 i i les 8,5 quarteres de Barcelona de gra, és a dir, entre 4 a 6 hl. El mateix Tutusaus en un altre lloc de la tesina dóna la xifra de 7 quarteres, 1,34 l per habitant i dia. En èpoques de carestia el consum de pa podia restringir-se un 40%. E. SERRA. *Els cereals*. pàg. 72, dóna unes xifres de consum més baixes: 220 l de gra per persona i any per tal de sobreviure. Mercè Aventín calcula el consum per persona i any entre 350 l i 490 l. Vegeu Mercè AVENTÍ. *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès Oriental, segles XIII-XVI*. Columna Edicions, Barcelona, 1996, pàg. 175. No sabem del cert quins criteris va emprar el veguer per exigir més o menys quarteres a determinada parròquia o castell. Evidentment, va tenir en compte els focs i això explica que es demanés als homes del terme del castell de Gurb 210 quarteres i als de Múnter només 32.

Riudeperes, Santa Maria de Folgueroles i Santa Maria de Vilalleons, que fins i tot van enviar un procurador a la cort, a Barcelona. El dimarts 22 d'agost el veguer, tenint en compte que els homes d'aquestes parròquies volien arribar a un acord sobre la qüestió de portar blats a Barcelona i que li havien suplicat que ajornés la pena que els havia imposat, decidí endarrerir la imposició de la multa fins al dilluns següent⁴⁵. La qüestió, però, encara devia arrossegar-se quinze dies més, segurament perquè el veguer i els pagesos no es posaren d'acord sobre la quantitat exacta de gra que s'havia de tragar a Barcelona. Mentrestant, el seu procurador, Bernat de Comallòbrega, va presentar-se a la cort i va exposar el fet davant el rei o algun dels seus consellers. Bernat de Comallòbrega va queixar-se que els homes de les esmentades parròquies no podien complir amb la demanda del veguer perquè, deduïdes les quantitats demanades, no els restaria suficient provisió fins a la propera collita i tampoc disposarien de la llavor necessària per sembrar les seves terres. La sembra dels cereals d'hivern s'havia de fer al cap de poc, a mitjan octubre. El 7 de setembre el rei va manar al veguer que moderés les seves exigències, de manera que els pagesos no restessin sense provisions ni llavors⁴⁶. Pere el Cerimoniós devia estar molt preocupat per l'escassetat de grans. És ara quan publica la seva disposició sobre els preus dels cereals que havien de regir a Catalunya⁴⁷.

No sabem com devia acabar tota aquesta qüestió ni tampoc quantes quarteres de gra de la plana de Vic van acabar finalment a Barcelona. També desconeixem què va succeir a Múnter, Malla i Gurb. Potser una bona pista de tot plegat sigui el tracte al qual van arribar el veguer i els homes de Sant Julià de Vilatorrada, que va suposar rebaixar la quantitat a menys d'una quarta part del total que se'ls havia demanat.

El nou rebrot de pesta

Mentre tot això passava, comença a Vic, i de ben segur a tota la comarca, un nou període de pesta, que es perllongarà fins al 1377⁴⁸. L'inici del brot s'ha de situar l'estiu del 1374, segurament al mes de juny, coincidint, doncs, amb els primers mesos de penúria de blats i les inquietants notícies sobre els moviments de les companyies de França prop de la frontera. En els registres d'enterraments al cementiri de la Catedral de Vic manquen les anotacions dels darrers dies de

45. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 22v.

46. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 23, i ACA, C, reg. 773, folis 187v-188.

47. El setembre del 1374 el rei, per intentar aturar l'escalada de preus, va publicar una *Ordinatio super aforamento grani* en la qual es fixaven els preus dels cereals que teòricament havien de regir a Catalunya des del mes d'octubre fins a l'agost del 1375. En el cas del forment, una quartera de Barcelona havia de valer 45 sous barcelonesos l'octubre, 40 el novembre, 35 el desembre, 30 el gener, 30 el febrer i 30 fins a l'agost. Vegeu ACA, C, reg. 987, folis 27-29 i VERDÉS, *op. cit.*, pàgs. 8-9 i TUTUSAUS, *op. cit.*, pàg. 85. Evidentment, les previsions del rei no es van complir. Compareu aquests preus amb els que dona Joan Torralles.

48. Vegeu l'apèndix, gràfica número 1, basada en ACbV, 246, folis 59-67 (1373), 67v-86 (1374), 86v-107 (1375), 107-118 (1376), 118-134 (1377) i 134-141v (1378).

juny, del mes de juliol i de les tres primeres setmanes d'agost, però hom pot veure clarament com la mortalitat es dispara al mes de juny⁴⁹. La malaltia devia fer estralls al mes d'agost. Solament entre els dies 26 i 31 moriren quatre persones, totes nenes o noies.

En els dies següents es confirma que ens trobem davant una epidèmia que afecta sobretot els infants i els adolescents (fills i filles de *tal* persona diuen els registres), que ja devien arrossegar problemes d'alimentació deficient. Entre el 26 d'agost i l'1 de desembre, que és quan les defuncions d'infants i joves són més freqüents, moren a Vic 66 nens, fadrins i macips, d'un total de 94 difunts. En els dos mesos anteriors devien morir potser entre 25 i 30 nens i joves, si pensem que se'n moriren 20 només el mes de setembre⁵⁰.

La glàndola va fer molt mal i moltes cases devien viure un autèntic drama. Al draper Ramon Sasala se li morí una esclava (enterrada el 4 d'octubre), un fill (el 18 d'octubre) i una fadrina que estava amb ell, al carrer de la Riera (el 24 de novembre). El 16 de novembre foren enterrats dos fills d'en Cantacorbs, que vivien al mas Cantacorbs, situat al terme o parròquia de la ciutat⁵¹. Dotze dies abans, el 4 de novembre, es donava cristiana sepultura a una filla de Berenguer de Molí, notari i escrivà. La seva germana era enterrada el 21 del mateix mes. El sepeli de la muller d'en Molí, de la parròquia, va ser el 7 de desembre i el del seu espòs, hereu del mas Molí, al cap de poc, el dia 26.

Entre els personatges amb relleu social que moren aquests mesos hi ha l'abat de l'Estany, diversos beneficiats de la seu, la prioressa del convent de Santa Margarida, el rector de Santa Eugènia i el jurisperit o savi Eimeric Gener. En tots aquests casos es va fer un servei general, amb la participació de tots els canonges, beneficiats i preveres de la seu.

Al final del 1374 havien mort a Vic des del principi d'any, com a mínim, 143 persones –xifra a la baixa que es podria incrementar amb uns 25-30 difunts més, com a mínim–, la majoria víctimes del mortífer bacil.

La proclamació de l'usatge Princeps namque

Entre mitjan setembre i el final de novembre es produí la mobilització general de tot Catalunya davant l'avanç de les companyies de França. Com hem dit, la primera intenció de l'infant Jaume havia estat entrar al Principat pel Rosselló i el Vallespir, a través del coll de Panissars. En trobar nombrosa resistència en aquest

49. Vegeu l'apèndix, gràfica número 2.

50. L'acarnissament de la pesta en la població infantil i juvenil durant determinats rebrots és ben coneguda. Un cas semblant es documenta a Vic el 1362, durant la coneguda a tot Catalunya com «mortalitat dels infants». Vegeu BAUTIER, *op. cit.*, pàgs. 43-44. És un lloc comú entre els historiadors i demògrafs dir que a l'edat mitjana hi havia una alta taxa de mortalitat infantil, cosa que està fora de tota discussió. Els nens i joves eren especialment sensibles a l'alimentació deficient i a tota mena de malalties. Vegeu Elisenda VIVES. *La població catalana medieval. Origen i evolució*. Eumo Editorial, Vic, 1990, pàgs. 149-154.

51. Un altre fill del mas Cantacorbs i la seva mare havien mort a la pesta de 1362. Vegeu BAUTIER, *op. cit.*, pàg. 44.

sector, optà per dirigir-se vers el Conflent (Prada, Vilafranca de Conflent) i d'allí, remuntant el Tet, portà les seves tropes fins a la Cerdanya i Puigcerdà. Aleshores l'exèrcit invasor es dividí i unes companyies es dirigiren vers «les parts de l'Urgell», seguint la vall del Segre i passant per la Seu d'Urgell⁵². Un document del 20 de novembre situa aquestes companyies a Torà i els Prats de Rei, potser provinents de Ponts⁵³. Unes altres companyies, segurament el gros de l'exèrcit, des de la Cerdanya i per la collada de Toses van atènyer la vall de Ribes, amb l'objectiu d'anar cap al sud, vers el Vallès i Barcelona. Algunes tropes també van entrar a la vall de Camprodon⁵⁴.

El veguer d'Osona Bernat de Bellveí va tenir notícies que les companyies d'armes estrangeres eren a la vall de Ribes i a la vila de Camprodon a mitjan setembre. El dissabte dia 16 el veguer, atès que pensava que en breus dies les companyies entrarien a la vegueria, tot seguint les ordres d'Hug de Santapau, comissari reial, que havia disposat la fortificació i el forniment amb armes i viandes dels llocs forts, va fer pregonar una crida al mercat de Vic per la qual es manava que abans del 19 de setembre tothom recollís llurs viandes dins la ciutat de Vic i en altres indrets fortificats⁵⁵.

Les crides per recollir les viandes en llocs forts se succeïren durant el mes següent. El 12 d'octubre es presentà un correu del rei davant el veguer amb una carta del monarca del 10 d'octubre, en la qual es manava que tothom portés les viandes en llocs forts en un termini de vuit dies. Acabat aquest termini el rei donava llicència als seus oficials perquè poguessin prendre totes les viandes que trobessin fora dels llocs defensables, de les quals rebrien una tercera part. En la mateixa lletra, comminava a tothom que «hage pres acorrimment del General de Catalunya» i encara no hagi «pres sou» que en vuit dies anés a Barcelona a cobrar i partís abans de dos dies cap a la frontera. El veguer va fer-ne fer una crida immediatament⁵⁶.

A conseqüència d'aquesta crida segurament hi hagueren topades entre els oficials reials i alguns pagesos, que no volien o els va ser impossible complir amb l'ordre del rei. En tenim notícia gràcies a una carta del rei Pere del 18 d'octubre, que Pere Gener, de la parròquia de Santa Eugènia de Berga, va presentar al veguer Bernat de Bellveí el dissabte 21. Deia el rei que havia rebut una súplica dels prohoms de la vegueria d'Osona davant l'ordre de posar en lloc segur totes les viandes en un termini de vuit dies. Els homes de la vegueria, segurament a través

---

52. *Les quatre grans...*, pàg. 1154. També dóna moltes notícies sobre l'itinerari de les tropes de l'infant Jaume de Mallorca J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*. 4, x.xvii, x.xvii i x.xviii. Vegeu l'edició de Saragossa de 1978.

53. VERDÉS, *op.cit.*, pàg. 10.

54. Joan Toralles dóna notícia de l'exèrcit que des de Puigcerdà davallà «per Ripoll e per Osona e per Vallers e per Sanct Cugat» (MOLINÉ, *op. cit.*, pàg. 214). Al mateix moment, el rei Enric de Trastàmara atacà la frontera aragonesa (MARTÍNEZ FERRANDO, *op. cit.*, pàgs. 269-270).

55. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 11 i 11bis. La presència de les tropes de l'infant Jaume a la vall de Ribes i «aquelles parts de Toses» també es pot resseguir gràcies a SERRA I VILARÓ, *op. cit.*, llibre i, pàgs. 190-191.

56. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 23v-24.

d'un procurador, el mateix Pere Gener, van queixar-se que els era impossible complir el que se'ls exigia, especialment recollir el vi, perquè no havien trobat els suficients animals per tragar-lo fins a llocs defensables. Pere el Cerimoniós va concedir-los que no haguessin de portar el vi als punts fortificats i va autoritzar que restés al mateix indret on era en aquells moments, lliurement⁵⁷. Com veurem més endavant, una carta reial posterior anul·larà aquesta disposició.

El mateix dia 21 d'octubre el veguer va rebre una altra carta del rei datada el dia abans. Es tractava d'una nova ordre perquè es fessin aplegar les viandes en els llocs defensables. El rei comunicava, endemés, que, per evitar que les tropes de reforç aragoneses i valencianes endarrerissin la seva vinguda per por a no trobar viandes, els havia donat llicència perquè poguessin prendre totes viandes que trobessin en els indrets desprotegits⁵⁸. Acte seguit, es va fer al mercat de Vic una crida per donar a conèixer el contingut de la carta reial.

Finalment, i davant la gravetat de la invasió de les companyies de l'infant Jaume, el 30 d'octubre Pere el Cerimoniós va proclamar l'usatge *Princeps namque* i va convocar totes les gents del Principat a la defensa del país. El veguer d'Osona va rebre la carta de convocatòria el dimarts 7 de novembre, de mans del porter reial Guillot de Capella. Manava que el veguer mobilitzés tothom de la vegueria que tingués edat i força per combatre, fos quin fos el seu senyor, prelat, baró, cavaller, ciutadà o home de vila⁵⁹. El veguer va fer pregonar la crida corresponent i va enviar sengles cartes als diferents batlles de la vegueria, als abats de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses i a Bernat de Cabrera, perquè aquest noble mobilitzés els homes dels seus castells de Cabrera, Roda, Torelló, Voltregà i Sau i d'altres que tingués dins la vegueria. Tothom va rebre aquestes cartes entre el 7 i el 13 de novembre, excepte, sembla, els batlles de Saderra, Besora i Curull⁶⁰.

Mentre això passava, el rei va decidir sortir de Barcelona i anar cap a Cervera, on s'havia de concentrar l'exèrcit per enfrontar-se a les forces de l'infant de

---

57. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 24v-25. No feia ni un mes que s'havia acabat la verema. Un crida del 15 de setembre del 1375 ens informa dels dies en què es va fer la verema aquell any: «Ara oiats que us ffa a ssaber l'onrat en Bernat Miquel sotsveguer de Vich e d'Osona per lo senyor duch a instància e requesta d'alcuns prohòmens de la vegeria d'Osona que nul hom de la vegeria d'Osona sots mès a destret del dit veger no gos vermar ne fer vermar dins la vegeria sinó de diluns qui ve a VIII dies sots pena de XX sous» (AEV-AV, manual 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 79v). Era molt important que tothom complís estrictament el mateix període de verema perquè, un cop acabada, s'obrien les vinyes i es permetia que els pagesos hi portessin els seus ramats. Es tractava d'un dret comunal molt usual en àrees periurbanes.

58. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 25v. El rei, de fet, donava permís perquè els soldats practiquessin el pillatge i el robatori. Aquesta ordre reial posa al descobert un problema molt greu, el dels allotjaments i l'avituallament del propi exèrcit reial en època de carestia, amb uns preus dels grans prohibitius. Molt sovint els soldats, davant la manca de suficient soldada o la gana que els empenyia, es dedicaven al pillatge. Els capítols xxxiii i xxxiv del donatiu de les corts de Montsó del 1376 intentaren resoldre el problema (SÁNCHEZ; ORTÍ, *op. cit.*, pàgs. 494-495). Les malifetes i destrosses dels soldats de les companyies de l'exèrcit reial han estat documentades a Cervera: VERDÉS, *op. cit.*, pàg. 10.

59. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 44 i 44v.

60. AEV-AV, manual 1374-1375, llibre de crides 1374-1386, folis 45-46. S'envià la carta als batlles de Gurb, Besora, Sentfores, Torroella, Malla, Múnter, Tona, Centelles, el Brull, Taradell, Muntanyola, Doscastells, Curull, Rupit, Savassona, Meda, Orís, Milany, Tornamira i Solterra i casal de la Rovira.

Mallorca. El rei havia rebut notícies que les companyies de Jaume de Mallorca eren a la Cerdanya amb la intenció d'anar a les parts d'Urgell⁶¹ «per combatre's ab nós e esvahir lo dit principat de Catalunya e per aver e ocupar los blats e viandes qui són en aqueles parts per so que vivent d'aqueles puxen esvasir (*sic*) e dampnifficar lo dit principat». Des de Martorell, el dia 15 de novembre, el rei va dictar dues disposicions de caràcter general sobre l'aplicació i composició de l'usatge *Princeps namque*. El veguer va rebre-les «a pres vespres» del diumenge 19 de novembre⁶². En la primera lletra, el rei accedia a què, tal com havia acordat amb la ciutat de Barcelona i alguns senyors, arreu es pogués fer la mateixa composició per aplicar el *Princeps namque*, en virtut de la qual per cada deu focs hom enviaria un home a l'exèrcit reial, pagant-li un salari de 4 sous diaris. En la segona carta el rei va fer una crida perquè tothom acudís a Cervera per socórrer-lo i va recordar l'esmentada composició d'un home cada deu focs.

Perquè ningú no pogués al·legar ignorància, l'endemà el veguer va fer pregonar a Vic el contingut de la primera carta i va fer arribar una còpia de la segona als principals nobles i senyors de la vegueria: Eimeric de Centelles, senyor de Centelles i Manlleu, al castell de Centelles; a Bernat de Cabrera o al seu procurador, al castell de Montsoriu; al bisbe Ramon de Bellera o el vicari general; a Bernat de Vilademany, senyor del castell de Taradell, al casal d'Espinzell; a Ramon de Gurb, senyor del castell de Solterra i del casal de la Rovira, al seu casal de la sagrera de Sant Hilari; a Guillem de Sala, senyor del castell de Doscastells, al castell de Doscastells; a Arnau Guillem de Besora, al casal de Montesquiu; i a Berenguer d'Orís o al seu procurador o batlle, al castell d'Orís⁶³.

El compliment de l'usatge *Princeps namque*, a partir d'armar i pagar un home cada deu focs, devia ser generalitzat. Sabem, per exemple, que el dissabte 25 de novembre el batlle del castell de Doscastells va comparèixer davant el veguer i va exposar-li que havia rebut una lletra reial amb motiu del *Princeps namque* i que, ja que la ciutat de Vic i els seus homes anaven a l'exèrcit amb els homes del terme de dit castell, en virtut de l'esmentat usatge, els homes del castell de Doscastells farien el mateix que havia decidit la ciutat de Vic i enviaria un servent cada deu focs⁶⁴.

Entre les persones que no podien acollir-se a aquesta composició hi havia tota la noblesa de la terra, que estava obligada a presentar-se a l'exèrcit reial. El 18 de

61. En aquesta època es considerava l'actual Segarra part de l'Urgell, corònim entès en sentit ampli: Flocel SABATÉ, *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*. Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 1997, pàgs. 51-53.

62. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides 1374-1386, folis 52-53v i 54-56.

63. Al final de la carta que el veguer va enviar a tots aquests senyors hi ha l'afegit següent: «Açò declarat que si alguna universitat, baró, cavaller ho altra persona havent hòmens volrà donar hòmens a cavall o balestés bons suficiens a coneguda de les persones qui pendran mostra en cascan cap de vegueria que'n puxen fer. E per cascan hom a cavall se puxen retenir XXI florins lo mes e per cascan balester VI libras lo mes. Açò ajustat que dels hòmens a cavall puxe cascu haver aytans con se volrà entrò la quantitat que li pertanyrà a pagar. Mas dels balestés no puxe haver si no entrò a la meytat de que la quantitat. E açò en cara avistat que cascu dels balestés haia haver bona capalina, cuyraçes o bones e grosses espatleres, bona, grossa balesta, ab L passadors de prova d'oca.»

64. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 58v.

novembre Pere el Cerimoniós, encara des de Martorell, envià al veguer de Vic una nova lletra, rebuda el dijous 23, en la qual li recordava que segons l'ordinació que es va fer sobre la composició de l'usatge *Princeps namque*, «los barons, cavallers e hòmens de paratge posat que fassen composició de lurs hòmens no serien compresos en aquella composició ans romandrien estrets en lurs pròpies persones a socórrer a'nós segons lo dit usatge», la qual cosa manava que el veguer ho notifiqués a tots els barons, cavallers i homes de paratge de la vegueria. El rei anunciava que aquells que anessin a socórrer el rei amb cavall i armes rebrien un pagament. El document afectava també els ciutadans i els homes de vila honrats⁶⁵.

El dissabte 25 de novembre el veguer va fer pregonar una crida al mercat de Vic informant de la carta reial que havia rebut i va ordenar als seus saigs que en portessin una còpia a Bernat de Cabrera; Eimeric de Centelles; Bernat de Vilademany, donzell, senyor del castell de Taradell; Bernat de Mont-rodon, al casal de Mont-rodon; Roger de Vilademany, cavaller i senyor del casal de la Sala; Umbert de Vilanova, donzell; Berenguer d'Orís, donzell, al castell d'Orís; Arnau Guillem de Besora, donzell i senyor del casal de Montesquiu; Guillem de Malla, donzell; Ramon de Gurb, donzell, a la sagrera de Sant Hilari Sacalm; i Ponç d'Altarriba, donzell⁶⁶.

L'ordre del rei no es devia complir del tot. Molts d'aquests donzells i cavallers, davant la imminent entrada a la comarca de les companyies de gent d'armes que venien del Ripollès, devien restar a les seves fortaleses o a la ciutat de Vic. Un mes més tard, el 20 de desembre, el veguer va rebre una altra carta del rei, redactada a Cervera el 29 de novembre, en què es declarava i recordava que els homes de paratge no eren inclosos en la composició de l'usatge *Princeps namque*. A través d'una crida, el veguer va manar que tot home de paratge de la vegueria anés a socórrer al rei i va notificar a tots els homes de paratge i als ciutadans i homes de vila honrats que si hi anaven amb cavall i armes rebrien de paga 1 florí cada dia per llança⁶⁷.

En aquest moment, les companyies ja havien passat per la comarca.

El pas de les companyies per la vegueria

Diversos documents fan creure que al final de novembre i els primers dies del mes de desembre les companyies de l'infant de Mallorca creuaren la comarca de nord a sud per dirigir-se cap al Vallès, segurament a través de la baronia de Centelles i la vila de Caldes de Montbui, tot evitant la vall del Congost.

L'estat de guerra s'intueix clarament en una crida del 21 de novembre, per la qual Guillem de Vilatortella, lloctinent del veguer i batlle de Vic a la partida reial, a requeriment i ordinació dels consellers de l'esmentada partida, ordenava que tothom complís amb les guaites que s'havien disposat en diferents punts del clos murallat fins que el seny o campana del lladre, que era al campanar de la Catedral,

65. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 59-59v.

66. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 59v-61.

67. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 63v i 67.

hagués requeadat, una vegada acabada la queda⁶⁸. Podem comprovar en aquest document com els ciutadans de Vic estaven enquadrats en «deenes» o petites unitats militars encarregades de la defensa de la ciutat.

El dia 28 de novembre Guerau de Gualba, capità de la ciutat de Vic i la vegueria d'Osona pel senyor rei, atenent que havia rebut notícies que les companyies de França estaven entrant a Osona, va confiar el castell de Gurb a Pere Oms i Berenguer Falgueres, de la parròquia del terme del castell de Gurb, perquè el guardessin i el defensessin en nom del rei, i els va atorgar poders per imposar tota mena de càstigs i penes civils i criminals als homes encarregats de la custòdia de la fortalesa i a aquells altres que havien de fer les obres del castell⁶⁹. El castell de Gurb havia resultat afectat pels terratrèmols del 1373 i es va haver de reconstruir i reparar⁷⁰. Encara devia estar en obres en aquests moments, malgrat que el rei havia fixat com a termini per a la reparació definitiva la festa de Sant Miquel de setembre.

Tota la comarca devia viure uns dies especialment crítics. Bé que sembla que les companyies no assatjaren la ciutat de Vic, la seva peculiar forma de fer la guerra devia causar molts danys. Recordem, a més, que es passava arreu una gran fam —és en aquest moment quan els preus dels cereals estan a punt d'arribar al seu màxim nivell⁷¹— i que a Vic i a tota la comarca la pesta feia estralls. Molta gent de les rodalies de Vic, atemorida, es va refugiar a la ciutat, un indret molt més segur que la majoria de castells de la vegueria. És ben significatiu que en el registre d'enterraments al cementiri de la ciutat i parròquia de Vic constin, al principi del mes de desembre, nombrosos sepelis de persones de parròquies dels voltants de Vic i de més enllà, cosa totalment excepcional. El dia 6 de desembre, per exemple, foren enterrats n'Alió, de la parròquia de Santa Eugènia de Berga, en Geparut i en Verdaguer, de la parròquia de Sant Martí de Riudeperes, i en Puig, de la parròquia de Santa Maria de Folgueroles. L'endemà ho fou, en altres, un fill d'en Santsalvador, de la parròquia de Sant Salvador de Serradellops, al Lluçanès⁷².

Es devien fer crides a tots els termes perquè els pagesos es refugiessin en llocs segurs. Eimeric de Centelles, senyor de la baronia de Centelles, va manar que tots els seus súbdits entressin dins el castell de Centelles, cosa que es van negar a fer Jaume Soler i el seu fill i hereu, estadants del mas Soler de la parròquia de Sant Pere de Bertí, per la qual cosa foren castigats⁷³.

Jaume Soler i el seu fill devien tenir les seves raons. Molts pagesos, empesos a abandonar momentàniament casa seva per l'arribada de l'exèrcit invasor, en tornar trobaven els seus masos saquejats i moltes vegades no pas per obra de les

68. AEV-AV, manuals 1374-1375, plec 1375, document solt. Vegeu Judit CASALS I PARLADÉ. «Les campanes i el rellotge de la catedral de Vic». *Ausa*, xvi, núm. 134, 1995, pàgs. 195-222.

69. AEV-AV, manual 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 27 i 27v.

70. RIERA I MELIS *et. al.*, *op. cit.*, pàgs. 282-285 i 305.

71. Sobre l'increment dels preus en diversos indrets de Catalunya, vegeu les referències bibliogràfiques de la nota 14.

72. AEV-ACbV, 246, folis 67v-86.

73. La notícia la coneixem gràcies a un document del 1375 conservat a l'Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Centelles (AEV, Santa Coloma de Centelles, R/8, foli 34) i esmentat per Fortià SOLÀ a *Història de Torelló*, vol. I, pàg. 194.

companyies mercenàries. Algunes persones de la mateixa ciutat de Vic i de la resta de la vegueria i de fora d'ella van aprofitar que molts masos havien quedat deseparats per entrar a robar robes, viandes i tota altra mena de béns. Amb la gana i la guerra, aquells dies l'ordre públic devia haver desaparegut del tot⁷⁴. Es coneixen els furts als masos gràcies a una crida que va manar fer el capità Guerau de Gualba el dissabte 9 de desembre, esverat pel que estava passant⁷⁵. En la crida, el capità prohibeix robar en els masos i llocs de la vegueria, excepte en els dels enemics del rei, sota la pena corresponent, i mana que si algú veu homes que roben en masos de dies o de nits, que s'acosti per veure qui són i els persegueixi fins que els atrapi, vius o morts.

Els robatoris devien arribar a ser tan nombrosos que fins i tot patiren els furts les pròpies tropes del país. Una curiosa crida que el veguer Bernat de Bellveí va manar pregonar el dissabte 20 de gener del 1375 dóna a conèixer el robatori que patiren uns ballesters que menaven bestiar que havien pres a les companyies de França. Els lladres els prengueren dos bous, una vedella i un vedell que tenien tancats a la cabana d'en Domingo, al terme de Besora⁷⁶.

La crida contra els robatoris dels masos que hem vist més amunt, del 9 de desembre, es devia proclamar molt poc després que les companyies deixessin la vegueria. Per una carta que el rei, des de Cervera, envià a Pere de Centelles el diumenge 10 de desembre, sabem que el matí del divendres abans, és a dir, el dia 8 de desembre, les companyies, allotjades a Sant Cugat del Vallès, partiren vers Vilafranca del Penedès i Montblanc⁷⁷. Abans, però, entraren al Pla de Barcelona, s'aturaren a la parròquia de Sarrià i d'allí se n'anaren a la vila de Sant Boi, a la riba dreta del Llobregat⁷⁸.

És possible, però, que una part de les companyies de l'infant encara recorressin la vegueria. Això és el que deixa entendre Pere el Cerimoniós, que el 14 de desembre envià una altra carta al veguer, en què es queixava que les viandes de la vegueria d'Osona no havien estat recollides en els llocs forts que s'havia indicat, la qual cosa li desplaïa molt ja que els enemics havien pogut romandre en terres del rei gràcies a aquestes viandes. Si no n'haguessin trobat, en canvi, haurien hagut de marxar, «car no porien estar sens viandes». El rei va ordenar que el veguer fes pregonar una crida als llocs acostumats de la vegueria i obligués a tothom a portar les viandes en lloc segur dins un termini de quatre dies. Per al vi, d'un transport més difícil, el rei va donar un termini màxim de deu dies.

---

74. Un bon testimoni del desgavell d'aquests mesos és la petita guerra que simultàniament es va viure al terme del castell de Taradell entre el baró Bernat III de Vilademany i el seu castlà Roger de Vilademany, que pretenia treure el seu casal de la Sala de la jurisdicció del castell de Taradell. Arran d'un incident del novembre del 1374, el batlle de Taradell convocà l'host del terme, reforçada per homes de Santa Coloma de Farners, també súbdits del senyor de Taradell, i va posar setge a la casa forta de la Sala, residència de Roger de Vilademany. Per fer rendir la fortalesa, es destruïren les vinyes, els fruiters i les cabanes dels pastors que hi havia al voltant del casal. El conflicte s'allargà fins al 1375. Vegeu PLADEVALL I FONT, *op. cit.*, pàgs. 339-343.

75. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides 1374-1386, foli 28v.

76. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 32.

77. ACA, C, reg. 1357, folis 18-19. El dietari de Joan Toralles les fa passar per Igualada.

78. «Crònica del Racional...», vol. I, fascicle II (1921), pàg. 149.

Passats aquests terminis, el veguer havia d'inspeccionar la vegueria i emportar-se les viandes que trobés, fent-ne el corresponent inventari. Si tenia problemes per endur-se el vi als llocs segurs, el rei li donava permís per vessar-lo «en continent»⁷⁹. La crida no es va fer fins al 20 de desembre.

El perill que va suposar el pas de les companyies mercenàries prop de Vic devia esperar els consellers de la ciutat a accelerar l'obra de la muralla. De fet, davant l'amenaça de les tropes de Jaume de Mallorca, la ciutat ja havia demanat abans de la invasió de la Plana permís al rei per poder vendre nous censals que fessin possible continuar les obres dels murs i els valls de la ciutat i comprar armes i altres paraments. El 25 d'octubre el rei va autoritzar el consell de la partida reial de Vic a poder vendre censals fins a un valor de 20.000 sous, que calia destinar als esmentats fins. Pocs dies després de l'ensurt del pas de les companyies, el consell de la part reial decidia vendre a Constança, vídua d'Eimeric Gener, jurisperit de Vic, mort feia ben poc, com a tutora del seu fill Francesc, un censal perpetu de 500 sous anuals, pagadors per Sant Tomàs, pel preu de 7.000 sous⁸⁰.

La carestia i la pesta el 1375

La situació no va millorar el 1375, encara que ja no es va haver de témer per la presència de les forces de l'infant Jaume⁸¹. Com s'ha pogut demostrar en altres comarques, l'hivern de 1375 va ser segurament un dels períodes més difícils. En arribar la primavera i acostar-se la data de la collita, que s'esperava una altra cop migrada, la situació devia empitjorar. Les notícies sobre la nova anyada no devien ser gens afalagadores i per aquesta raó, abans de segar, algunes persones van començar a recórrer la comarca comprant el blat que encara no s'havia collit ni batut, en herba, la qual cosa era font de rumors de carestia de blats. El dissabte 5 de maig el nou veguer Bernat Codina, en assabentar-se d'aquesta pràctica i per evitar que s'estenguessin tota mena de rumors, va fer fer una crida al mercat de Vic en la qual manava que ningú no gosés vendre blat en herba dins la vegueria, amenaçant amb la pena de perdre el blat i els diners del preu de la venda⁸².

La mala collita era culpa, com l'any abans, de la sequera. No plovia. En pot ser un bon indicatiu una nova crida, del 4 de juny, feta com era costum a la plaça del Mercadal de Vic. El veguer hi anunciava que anul·lava els guiatges o salconduits atorgats en temps passats pel veguer o el sotsveguer i manava a tothom que visqués en la jurisdicció reial, fos quina fos la seva condició, que en un termini de 15 dies, tallés els esbarzers que creixien en la seva propietat i que entorpien el pas pels camins dels vianants que hi circulaven, amb bèsties o sense, tant si anaven carregades com si no. També establia que tothom, dins

79. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 63v-64 i 67v.

80. AEV-ACF, CEN/3, folis 118-134v. La partida de Montcada vendrà també dos censals per aquest mateix motiu el 3 d'abril de 1376: AEV-ACF, CEN/3, folis 358-370 i 370-382.

81. L'infant Jaume va morir a Sòria el febrer de 1375, malalt, qui sap si de pesta. Tenia 37 anys. S'havia refugiat a Castella després del seu fracàs militar.

82. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 68-68v.

l'esmentat termini, escurés els recs –que devien estar molt bruts després de mesos de no ploure– que travessaven les seves terres perquè, en cas de pluges, la gent pogués passar pels camins sense el perill que suposava que aquests recs es desbordessin. Una crida semblant es documenta un any més tard, el 26 de juny del 1376⁸³.

Després de les messes del 1375 i fins al final d'any hi ha notícia de dues prohibicions més de sortida de blats i altres productes de la vegueria d'Osona, un indicatiu molt clar que la carestia continuava. El veguer Bernat Codina va fer pregonar el 15 de setembre, a instància dels consellers i els prohoms de la ciutat de Vic, segurament a partir d'una ordinació municipal, una crida en què es prohibia que cap persona «estranya ho privada de qual que condició ho estament» comprés o fes comprar i tragués de la vegueria, forment, ordi o altre blat, llegums o mill o melca –dos cereals secundaris típics de climes àrids, que aguanten bé la sequera i que no trobem esmentats fins aquest moment–. Segons l'ordre del veguer, només es podien comprar i treure aquests productes de la vegueria si es posseïa un albarà de llicència atorgat pel veguer. S'estipulava per als infractors una multa de 100 sous i la pèrdua del gra. El valor dels bans es repartiria entre la cort del veguer, l'acusador i el comú de l'obra del mur de la ciutat de Vic⁸⁴. El 27 d'octubre el mateix Bernat Codina vedava de nou de treure blats de la vegueria o de vendre'ls a algú de fora o que els tragués fora⁸⁵.

Segurament alguns mesos abans, el senyor de Centelles també va prendre una mesura semblant i va prohibir treure blats fora de la baronia de Centelles o vendre blats a algú de fora. Això és el que després d'un document del 12 d'agost, segons el qual Eimeric de Centelles, després d'haver rebut 80 sous, va perdonar i condonar la pena que havia imposat a Jaume de Soler i al seu fill i hereu, de la parròquia de Sant Pere de Bertí, per haver venut blat a algunes persones després de la crida que va fer pregonar al lloc de Santa Coloma de Vinyoles i també perquè, com ja hem dit, no s'havien refugiat dins el castell de Centelles quan les tropes de l'infant Jaume van entrar al terme del castell de Centelles⁸⁶.

Abans d'acabar l'any es va dictar una nova mesura que sens dubte devia agreujar el tancament del mercat de cereals que ja es vivia. El dijous 27 de desembre Guerau de Gualba, capità de la vegueria, arran d'una lletra de la senyora reina en la qual li manava que fes desar i recollir les viandes, és a dir, el pa, el vi, la carn [salada], el blat i la farina i també les palles a la ciutat de Vic o en llocs forts davant la possibilitat d'una nova incursió de companyies estrangeres, mitjançant una crida ordenà que tots els habitants de la vegueria d'Osona complissin el que disposava la reina, dins el termini que s'acaba el primer dia de gener, sota pena de 1.000 sous en cas d'incompliment i de perdre les viandes i les palles⁸⁷. Desconeixem quin va ser el grau de compliment d'aquesta mesura.

83. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 75v-76 i AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 89v.

84. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 79.

85. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 81.

86. AEV, Santa Coloma de Centelles, R/8, foli 34.

87. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 31.

La penúria, doncs, va continuar durant tot el 1375 i la va acompanyar, com l'any abans, el rebrot de pesta iniciat l'estiu anterior. Per a l'any 1375 el registre de sepultures del capbrever de Vic, que es conserva sencer, recull 170 enterraments⁸⁸. La terrible mortaldat d'infants de l'any 1374 es va acabar, encara que els enterraments de nens i nenes sovintegen durant els primers mesos de l'any. El gener i el febrer s'observa una davallada molt clara de l'impacte de la pesta: al mes de febrer la mortalitat és la normal en un any sense morb. Com era corrent en l'evolució de l'epidèmia, però, la malaltia comença a ser més activa a mesura que s'acosta l'estiu i la tardor. El bacil torna a fer estralls al mes d'agost, en què moren 27 persones, el setembre, amb 34 difunts, i l'octubre, amb 26.

L'impacte de la pesta, com hem vist per al 1374, va ser molt negatiu. Llars senceres es van veure afectades per l'epidèmia. En Pol, teixidor del carrer de Gurb, va ser enterrat l'1 de gener i la seva esposa vuit dies més tard; la muller d'en Viló, ferrer, que vivia al carrer de Sant Pere, va ser sebollida el 22 de maig, el mateix dia que el seu germà. N'hi ha molts més exemples: n'Artal, del carrer de Sant Joan, és enterrat el 18 d'agost, i els dies 23 i 24 de setembre dues filles seves. Mor l'escuder del bisbe, alguns beneficiats, el batlle de Torelló, el domer de la seu, un fill d'Eimeric Gener —el savi o home de lleis mort l'any abans—, el rector de la parròquia de Sant Martí Sescorts, el metge Jaume d'Altafalla. La llista és interminable, encara que és possible que algun dels que hem anomenat morís per alguna altra malaltia o circumstància. El 10 de desembre és enterrada la muller de Bernat Codina, veguer, i cinc dies després ell mateix... El veguer va tenir un enterament ben lluit, amb l'assistència de cinquanta preveres⁸⁹. La notícia de la mort del veguer devia causar una forta commoció a la ciutat i la vegueria, que passaven uns dels pitjors moments del segle.

La lenta sortida de la crisi

La majoria d'autors que han estudiat la fam de 1374-1376 estan d'acord que la collita de l'estiu del 1376 suposà la superació de la crisi i la tornada a la normalitat. Fins i tot en algunes ciutats, com Barcelona, Tarragona o Tortosa, la importació de cereals en grans quantitats va accelerar la fi de la penúria i els primers mesos del 1376 ja no es devia passar fam. En altres llocs, tanmateix, va caldre esperar fins al 1377 per recuperar la normalitat. Aquest va ser el cas de la ciutat de Vic i la vegueria d'Osona i d'altres ciutats i comarques de l'interior de Catalunya, com Cervera o segurament Manresa.

El brot de pesta a Vic també va desaparèixer gradualment a partir del final del 1375, però no es pot donar del tot per acabat fins al 1378, any en què consten 37 difunts en els registres d'enterraments de la Catedral, una quantitat semblant a la del 1373, abans de la pesta i la fam⁹⁰. No sabrem mai quantes d'aquestes morts del

88. AEV-ACbV, 246, folis 86v-107. Vegeu la gràfica 3 de l'apèndix.

89. Per totes aquestes notícies, vegeu AEV-ACbV, folis 86v-107.

90. Vegeu la gràfica 1 de l'apèndix.

període 1376-1377 tenen el seu origen en malalties lligades a la misèria i la gana de moltes famílies⁹¹.

Les coses no acabaven de rutllar a Vic l'hivern i la primavera del 1376 i els problemes d'abastament devien continuar. El 12 de gener el nou veguer, Romeu de sa Torre, com tantes altres vegades havien fet els seus predecessors, manà que ningú no tragués de la vegueria «per moldre ho en altra manera» forment, ordi o altre blat, llegums, mill o melca, sota pena de perdre el blat i les bèsties de càrrega i una multa de 100 sous si es feia de dies o de 200 sous si es feia de nits. És molt possible que aquesta crida respongui a una ordinació dels consellers de la partida reial i que s'hagués proclamat a instància seva. Les mancances dels fons de l'Arxiu Municipal no permeten afirmar-ho amb rotunditat. Segons va disposar el veguer, la tercera part dels bans per infringir el seu manament anirien a mans de l'acusador, una altra tercera part seria per a la cort del veguer i la resta per a l'obra del mur de la ciutat⁹².

El dissabte 22 de març el veguer va fer pregonar a la plaça del Mercadal una nova crida, a requeriment i ordinació dels consellers i prohoms de la ciutat de Vic. És un bon testimoni de les moltes ordinacions que els dos consells de la ciutat devien dictar aquests mesos per controlar el mercat dels grans i de les quals sabem ben poc. Es tracta d'una mesura molt restrictiva i intervencionista, de supervisió i control de la compravenda de grans. L'ordinació dels consellers suposava, per exemple, que ningú no podia comprar i treure blat fora de la vegueria sense el consentiment de les autoritats de Vic. Manaven els consellers «que neguna persona estraya o privada de qual se voll condició o estament sia» gosés vendre o comprar dins la vegueria forment, ordi, mestall, civada, mill, melca o qualsevol altre blat o gra sense un albarà escrit de mà de l'honrat Ramon Franc

---

91. A l'hora de fer un balanç de l'impacte demogràfic de la pesta i de la fam de la segona meitat dels anys setanta a la ciutat de Vic, hem d'anar amb compte, perquè desconeixem dades essencials, com per exemple la taxa de natalitat, el nombre d'albats que va morir o quanta gent va emigrar a Vic durant aquells anys. Cal, al meu parer, partir del fogatjament del 1378, que és molt fiable. La ciutat i la parròquia de Vic tenia a la sortida del cicle de pesta 1374-1377, 471 focs –313 a la partida reial, 134 de la partida de Montcada i 8 focs reials i 16 d'Església a la parròquia o terme rural–. Si donem a cada foc un valor de 4.5 h. (coeficient familiar aproximat), la ciutat de Vic tenia el 1378 uns 2.100 habitants o poc més. Com s'ha pogut comprovar en l'estudi dels registres de l'Arxiu del Capbreu de Vic (BAUTIER, *op. cit.*, pàg. 51 i dades pròpies), en anys «normals» morien a la ciutat entre 30 i 40 persones (una taxa de mortalitat d'uns 16.6 morts per cada 1.000 habitants del 1378). El 1370 en moriren 40; el 1371, any de pesta, 280; el 1372, 31; el 1373, 31. Entre 1374 i 1377 moriren a Vic 464 persones –que foren potser unes 40 més, perquè sabem que hi ha llacunes als registres i no hi consten tots els enterraments de la ciutat; també hem de tenir en compte, però, que en algun cas se sebollien persones de fora de Vic–. D'aquestes 464, unes 140 poden atribuir-se a les morts que s'haguessin donat igualment sense la pesta, decessos que segurament devien ser compensats amb els naixements d'aquells anys (és una pura suposició). Caldria xifrar les morts per la glàndola i la misèria durant aquests anys en, com a mínim, 324 (464 – 140). Potser foren més, entre 350 i 375. Això situaria la població de Vic el 1373 al voltant de 2.500 (2.100 + 375) persones. Potser fins i tot més; si partim d'un coeficient familiar de 5 h. per als focs del recompte de 1378, podríem parlar d'uns 2.700. Per a les xifres del fogatjament del 1378 vegeu *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña*. Vol. IV. *Cortes de Cataluña* IV. Real Academia de la Historia, Madrid, 1901, pàgs. 98-111. Sobre la població de Vic després de les pestes vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, pàgs. 110-113, i BAUTIER, *op. cit.*, pàgs. 35-36.

92. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 85 i 85v.

—segurament el mostassaf— o de qualsevol altre que la ciutat hagués designat. La pena era de 10 lliures per al venedor; el comprador havia de pagar també 10 lliures i perdria les bèsties de bast i el gra comprat. Al final del pregó es deixava clar que la nova crida no revocava les altres crides i ordinacions que s’havien fet sobre la qüestió dels blats⁹³.

Les dures ordinacions dels consellers de la ciutat afectaren a més d’un mercader o particular que va intentar comprar blats a la comarca durant la fretura. Ho prova el fet que el 5 de juliol, en una reunió del consell de la ciutat de Manresa, s’exposés que a alguns particulars de Manresa se’ls havia impedit treure els blats que havien comprat a Vic i altres llocs de la vegueria d’Osona. Els consellers nomenaren procurador a Arnau de Palau perquè fes gestions davant els consellers de Vic i altres prohoms d’aquells altres llocs de la vegueria, amb la finalitat que aixequessin la prohibició de no treure cereals i que respectessin les ordinacions reials sobre la compravenda de blat⁹⁴. Com hem vist abans, el rei havia intentat garantir la lliure circulació de grans per a l’abastiment dels nuclis més necessitats.

La collita del 1376 no devia solucionar la manca de blats a la plana de Vic. Per aquest motiu no s’aixecaren les vedes o prohibicions de treure cereals. Al contrari. El dissabte dia 16 d’agost del 1376 Bernat de Santfeliu i Francesc de Terrers, consellers de la part reial de la ciutat de Vic, presentaren al veguer Romeu sa Torra un document en pergamí del duc de Girona, datat el 3 d’agost, en el qual Joan, per al bon estament i conservació de la cosa pública de la ciutat de Vic i la seva parròquia i de la vegueria d’Osona, concedia als consellers i prohoms de la ciutat de Vic que poguessin prohibir, sota les penes que els semblés, que cap persona pogués treure o fer treure de dita ciutat, parròquia o vegueria forment, ordi, civada, mill, melca, llegums o altre gra de blat. En la carta el duc manava al veguer i el batlle de Vic i Osona o als seus lloctinents que qualsevol ordinació que fessin els consellers i prohoms sobre dita prohibició, la donessin a conèixer mitjançant una crida en els llocs acostumats de la ciutat de Vic i que les fessin complir sota les penes corresponents⁹⁵.

Arran d’aquesta carta, el mateix dissabte dia 16, a instàncies dels consellers de la part reial de Vic, el veguer va fer fer al mercat de la ciutat una crida on es recullen algunes de les ordinacions que havien establert els consellers en dates anteriors⁹⁶. Gràcies a aquesta crida tenim notícia per primera vegada d’un petit conjunt d’ordinacions molt semblants a les que s’estatuïren en altres ciutats catalanes. Alguna ja la coneixíem per crides anteriors. En primer lloc, els consellers i prohoms prohibiren a tota persona de treure forment, ordi, civada, mill, melca llegums, i altres grans fora de la vegueria d’Osona, sota pena de perdre tot el gra i la bèstia de bast i d’haver de pagar 100 sous. Es puntualitzava que qualsevol persona de la vegueria podia prendre blats d’algun lloc de la vegueria i portar-los a la ciutat de Vic i la seva parròquia o, a l’inrevés, que podia treure gra de la ciutat

93. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 85.

94. TORRAS, *op. cit.*, pàg. 126.

95. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, foli 90v.

96. AEV-AV, manuals 1374-1375, llibre de crides de 1374-1386, folis 90v-91v.

per portar-lo a moldre o vendre'l, sempre que no sortís de la vegueria. La persona «privada ho estranya» que hagués comprat gra en algun lloc fora de la jurisdicció del veguer d'Osona i, havent d'anar a un altre indret, necessités passar per terres de la vegueria, podria fer-ho sempre que portés un albarà de certificació, estès en el lloc on havia comprat el blat.

La crida continua recordant una ordinació municipal anterior que volia incentivar l'arribada d'oli i vi a Vic, dos productes bàsics que també devien escassejar a causa de la sequera⁹⁷. Segons aquesta ordinació, qui portés a la ciutat vi i oli se'n podria endur blat i passar-lo pels llocs de la vegueria sense incórrer en la pena esmentada. Per cada somada de vi, hom permetia com a màxim treure una quartera de blat, i per cada somada d'oli només mitja quartera. Qui no complís aquesta ordinació perdria el gra i hauria de pagar 20 sous cada vegada.

De totes les penes que s'imposessin arran de les ordinacions, se n'havien de fer tres parts idèntiques. Una la rebria la cort del veguer, una altra l'acusador i la tercera seria destinada a les despeses comunes de l'obra del mur de la ciutat.

Després d'aquesta crida, la documentació emmudeix i ja no hem localitzat cap altra notícia sobre la carestia al llarg del 1376 ni tampoc l'any següent.

Mots de conclusió

La carestia de 1374-1376 a la comarca d'Osona no va ser sols una simple, encara que gravíssima, crisi de subsistència –que es va donar també a tot el Mediterrani occidental– sinó que va tenir altres components que la van fer especialment dramàtica: el rebrot de pesta i el pas de les companyies mercenàries de l'infant Jaume de Mallorca.

La troballa del llibre de crides de la cort del veguer de Vic i Osona i els registres dels enterraments al cementiri de la Catedral de Vic han permès resseguir la crisi en tota la seva complexitat. Una crisi que es va caracteritzar, sobretot, per una penúria de blats i de vi com mai s'havia vist. El primer testimoni de la carestia a Vic és de l'abril del 1374 i l'agost del 1376 –després de tres collites– encara s'arrosseguen els problemes de proveïment de gra. En aquest sentit Vic i la seva vegueria van ser un dels indrets de Catalunya on la crisi va esdevenir més persistent, com sembla que va passar en altres comarques de l'interior, a les quals potser van arribar amb dificultats els blats importats dels països del nord d'Europa o de Sicília.

La majoria de documents localitzats referents a aquesta penúria són prohibicions de treta de blats fora de la ciutat i la vegueria, la qual cosa assenyalava clarament que aquí, com arreu, s'assistí al tancament i el control del mercat de grans i d'altres productes per part de les autoritats públiques. La pobresa de la documen-

---

97. La manca de vi devia ser greu perquè en períodes de veremes acceptables les ciutats solien exercir un gran proteccionisme sobre el vi produït al seu terme i posaven obstacles al vi forani. Vegeu VERDÉS, *op. cit.*, pàg. 21. La producció d'oli a la comarca d'Osona era molt residual i tampoc era una zona vitícola important.

tació municipal de Vic en aquest període no ha fet possible, però, que tinguem informació sobre altres mesures que també es devien prendre i que sí coneixem perfectament pel que fa a altres ciutats catalanes, com la compra de blats o la realització d'un inventari de grans.

Val a dir que les fonts històriques que hem utilitzat també permetrien estudiar altres aspectes de la història d'Osona que encara ningú no ha encetat o tot just s'han desbrossat i que tenen un interès indiscutible. Per exemple, hom s'adona de la forta influència de la ciutat i del mercat de Vic dins el conjunt de la vegueria, fins al punt que durant l'escassetat de grans les ordinacions dictades pels consellers de Vic són d'aplicació a tota la vegueria. Sembla que hi hagi una subordinació de l'entorn rural a les necessitats del cap de vegueria. El control o influència de la ciutat de Vic, especialment sobre les parròquies veïnes, es traduí al cap de pocs anys en la institució del carreratge: bona part d'aquestes parròquies i termes suburbans es van convertir en *carrers* de Vic.

Finalment, és remarcable el fet que el pas de les companyies franceses per la comarca el 1374 suposés la primera invasió estrangera de la plana de Vic des del segle IX. No va ser la darrera. La comarca fou pas i camp de batalla habitual dels exèrcits francesos en moltes de les guerres posteriors –l'última vegada a l'inici del segle XIX–. El sentiment antifrancès que hom constata als segles següents té uns orígens ben reculats.

Bibliografia

- ABADAL, Ramon d'. *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona, 1987 (original de l'obra, en castellà, publicat a Madrid el 1966 en el volum XIV de la *Historia de España*, dirigida per R. Menéndez-Pidal).
- ALLMAND, Christopher. *La guerra de los Cien Años. Inglaterra y Francia en guerra, c. 1300-c. 1450*. Editorial Crítica, Barcelona, 1990 (1a edició, en anglès: 1988).
- BAUTIER, Robert-Henri. «Un nouvel ensemble documentaire pour l'histoire des pestes du xive siècle: l'exemple de la ville de Vic en Catalogne». *Ausa, Vic*, vol. XIV, núm. 124, 1990, pàgs. 31-52. Publicat per primera vegada a *Comptes rendus des séances de l'anné 1988. Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. París, 1988, pàgs. 432-455.
- BERTHE, Maurice. *Famines et épidémies dans les campagnes navarraises à la fin du Moyen Age*. 2 vols. SFIED, París, 1984.
- CANYELLES, Núria. «L'any de la fam al camp de Tarragona (1374-1376)». *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*. Palma 1995. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1996, pàgs. 263-281.
- CARPENTIER, Élisabeth. «Autour de la peste noire. Famines et épidémies dans l'histoire du xive siècle». *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*. París, any 17, núm. 6, 1962, pàgs. 1062-1092.
- CASALS I PARLADÉ, Judit. «Les campanes i el rellotge de la catedral de Vic». *Ausa, Vic*, vol. XVI, núm. 134, 1995, pàgs. 195-222.

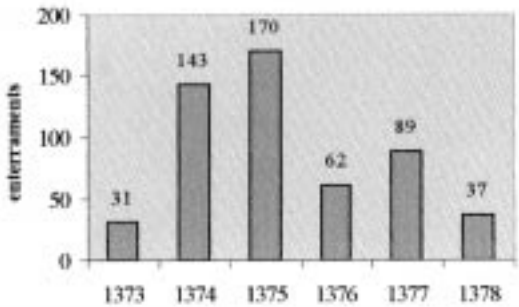
- CONTAMINE, Philippe. *La guerra en la Edad Media*. Editorial Labor, Barcelona, 1984 (1a edició, en francès, París, 1980).
- Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Cataluña*. Vols. III i IV. Real Academia de la Historia, Madrid, 1900 i 1901.
- «Crònica del Racional de la Ciutat de Barcelona (1334-1417)». *Recull de documents i estudis de l'Arxiu Municipal Històric de Barcelona*. Barcelona, vol. I, fascicle II, 1921, pàgs. 113-192.
- CURTO I HOMEDES, Albert. *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*. Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1988.
- GLENNISSON, J. «Une administration médiévale aux prises avec disette: la question des bles dans les provinces italiennes de l'Etat Pontifical en 1374-75». *Moyen Âge*. núm. 3-4, 1951, pàgs. 303-326.
- GRÀCIA, Elisenda. *Estructura agrària de la Plana de Vic al segle XIV*. Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 1989.
- GUILLERÉ, Christian. *Girona al segle XIV*. Vol. I. Ajuntament de Girona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- JULIÀ VIÑAMATA, José-Ramón. «Defensa y avituallamiento de los castillos del Rosellón y la Cerdania en la segunda mitad del siglo XIV». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*. Barcelona, 9, 1988, pàgs. 281-310.
- JUNYENT, Eduard. «La fortificación de Vich en 1368». *Ausa, Vic*, vol. II, 1955-57, pàgs. 347-356.
- JUNYENT, Eduard. *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*. Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic, 1969.
- JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona 1980 (1a edició: 1976).
- LARENAUDIE, Marie-Josèphe. «Les famines en Languedoc aux xive et xve siècles». *Annales du Midi*. Tolosa de Llenguadoc, vol. 64, fasc. I, 1952, pàgs. 27-39.
- MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest. *La tràgica història dels reis de Mallorca. Jaume I, Jaume II, Sanç, Jaume III, Jaume (IV), (Isabel)*. Editorial Aedos, Barcelona, 1960.
- MONTANARI, Massimo. *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*. Editorial Crítica, Barcelona, 1993.
- OLIVERES DE PICÓ, Elisabeth. *El rei sense reialme (Jaume IV de Mallorca)*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1965.
- PERROY, Edouard. *La guerra de los cien años*. Akal Editor, Madrid, 1982 (1a edició, en francès, 1945).
- PLADEVALL I FONT, Antoni. *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*. Eumo Editorial-Ajuntament de Taradell, Vic-Taradell, 1995.
- Les quatre grans cròniques*. Edició a cura de Ferran Soldevila. Editorial Selecta, Barcelona, 1983 (1a edició: 1971).
- RIERA I MELIS, Antoni *et. al.* «La societat catalana baixmedieval davant els sismes. I: Els terratrèmols de 1373». *Anuario de Estudios Medievales*. Barcelona, 16, 1986, pàgs. 251-306.

- RIERA I MELIS, Antoni. «Introducció». Dins *Alimentació i societat a la Catalunya Medieval*. Annex 20 de l'*Anuario de Estudios Medievales*. CSIC, Barcelona, 1988, pàgs. VII-XV.
- RIERA I MELIS, Antoni. «Els pròdroms de les crisis agràries de la Baixa Edat Mitjana a la Corona d'Aragó 1: 1250-1300». *Miscel·lània en homenatge al P. Agustí Altisent*. Diputació de Tarragona, 1991, pàgs. 35-72.
- SÁNCHEZ, Manuel i Pere ORTÍ. *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya. Els capítols del donatiu (1288-1384)*. Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997.
- SERRA, Eva. *Los cereales en la Barcelona del siglo XIV*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1967, inèdita.
- SERRA, Eva. «Els cereals a la Barcelona del segle XIV». Dins *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*. Annex 20 de l'*Anuario de Estudios Medievales*. CSIC, Barcelona, 1988, pàgs. 71-107.
- SERRA I CLOTA, Assumpta. «La crisi agrària del s. XIV a Osona». *Ausa*, Vic, vol. XIV, núm. 124, 1990, pàgs. 13-30.
- SERRA I VILARÓ, Joan. *Baronies de Pinós i Mataplana*. Llibres I i II. Centre d'Estudis Baganesos, Bagà, 1989, edició facsímil (1a edició: Barcelona, 1930 i 1947).
- SOLÀ, Fortià. *Història de Torelló*. 2 vols. Associació d'Estudis Torellonencs, Torelló, 1997, edició facsímil (1a edició: Barcelona, 1947-48).
- STOUFF, Louis. *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles*. Mouton et Co, París, la Haïa, 1970.
- TANGHERONI, Marco. *Aspetti del commercio dei cereali nei paesi della Corona d'Aragona*. Vol. I: *La Sardegna*. Paceni Editore, Pisa, 1981.
- TASIS, Rafael. *La vida del rei en Pere III*. Editorial Aedos, Barcelona, 1954.
- TORRAS I SERRA, Marc. «La carestia de blat de 1374-1376 a Manresa». Dins *La crisi de l'edat mitjana a la Catalunya Central. Miscel·lània d'Estudis Bagencs*. Manresa, 9, 1994, pàgs. 99-138.
- TUTUSAUS I CANALS, Pau. *Un 'mal any' en la ciudad de Barcelona (1374-1375)*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986, inèdita.
- VERDÉS PIJUAN, Pere. «La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera». *Miscel·lània Cerveriana*. Cervera, 12, 1998, pàgs. 5-23.
- ZURITA, Jerónimo. *Anales de la Corona de Aragón*. 4. Edició a cura d'A. Canellas. Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa, 1978.
- ZURITA, Jerónimo. *Indices de las Gestas de los Reyes de Aragón desde comienzos del reinado al año 1410*. 2 vols. Edició a cura d'A. Canellas. Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa, 1984.

Apèndix

GRÀFICA 1

Evolució dels enterraments a Vic del 1373 al 1378

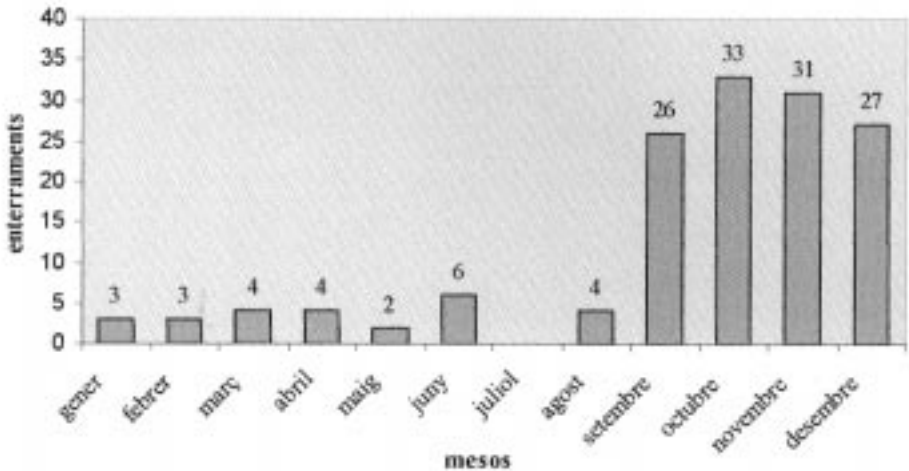

Font: ACbV, 246, folis 59-67 (1373), folis 67v-86 (1374), folis 86v-107 (1375), folis 107-118 (1376), folis 118-134 (1377) i 134-141v (1378).

Nota: caldria rectificar la xifra de 1374 a l'alça, ja que no inclou els enterraments del final del mes de juny, el mes de juliol i les tres primeres setmanes d'agost, quan ja havia començat el rebrot de pesta. El mateix podem dir per a l'any 1376, en el registre d'enterraments del qual manquen els folis corresponents a la darrera setmana de juny, el mes de juliol i la primera setmana d'agost, segurament uns 6 o 7 sepelis més.

GRÀFICA 2

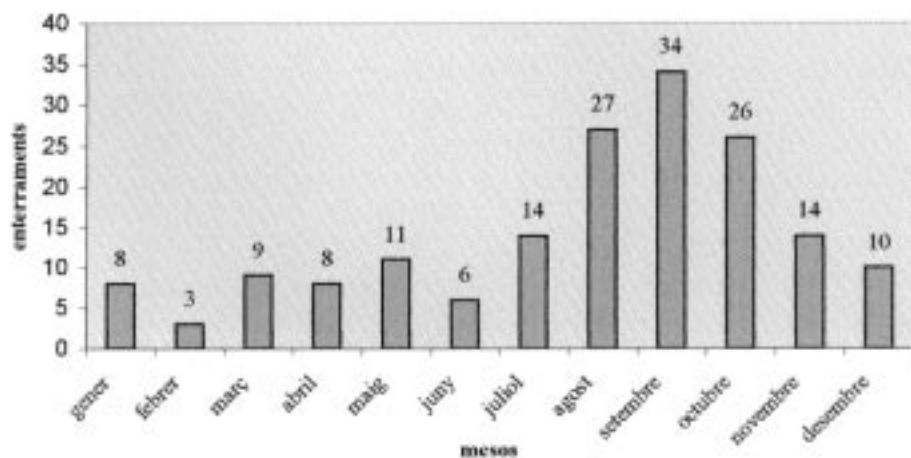
Enterraments a Vic l'any 1374

Font: ACbV, 246, folis 67v-86.

Nota: cal tenir en compte que manquen dades dels mesos de juny, juliol i agost. El rebrot de pesta no va començar, doncs, al mes de setembre sinó segurament al mes de juny.

GRÀFICA 3
Enterraments a Vic l'any 1375

Font: ACbV, 246, folis 86v-107.